DERLEME

BİR APARTHEID REJİMİ OLARAK İSRAİL

Israel as an Apartheid Regime

Doç. Dr. Fatma SARIASLAN*

Geliş Tarihi: 23.09.2024 | Yayına Kabul Tarihi: 24.05.2025

Öz

Bu çalışma, İsrail'in hem vatandaş statüsündeki Filistinlilere hem de işgal altındaki topraklarda yaşayan Filistinlilere yönelik politikalarının bir apartheid rejimi oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Makale apartheid kavramını siyasi rejim boyutuyla ele alarak, Siyonist ideolojinin yerleşimci-sömürgeci karakterinin, İsrail devletinin kuruluş süreci ve işgal politikalarıyla nasıl kurumsallaştığını ve bu süreçte Filistinlilerin parçalanmış, haklardan yoksun bırakılmış bir halk haline getirildiğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda siyonist hareketin tarihî gelişimi, yerleşimci-sömürgecilik çerçevesinde ele alınarak, bu ideolojinin İsrail'in temel yapısına nasıl içkin hale geldiği gösterilmektedir. İsrail'in vatandaşlık, mülkiyet, aile birleşimi ve hareket özgürlüğü gibi alanlardaki ayrımcı yasaları, Filistinlilerin temel haklara erişimini engellemekte; onları farklı statülere bölerek yekpare bir toplumsal bütünlük kurmalarını imkânsızlaştırmaktadır. Dolayısıyla İsrail ve başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere onun Batılı destekçilerinin, İsrail'i

Abstract

This study argues that Israel's treatment of both Palestinian citizens and Palestinians living under occupation constitutes a regime of apartheid. By approaching apartheid as a political system, the article analyzes how Zionist ideology, rooted in settler-colonial logic, was institutionalized through the creation of the Israeli state and its occupation policies. This process has fragmented the Palestinian people and systematically denied them basic rights. The historical development of the Zionist movement is examined through the lens of settler colonialism to demonstrate how its core principles have been embedded in Israel's legal and political structures. Discriminatory legislation governing citizenship, property rights, family reunification, and freedom of movement restricts Palestinians' access to fundamental rights and divides them into fragmented legal categories, impeding the development of a unified social and political identity. Although Israel and its principal Western allies, particularly the Unit-

* İstanbul Medeniyet Üniversitesi, SBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, fatma.sariaslan@medeniyet.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9295-6477

"canlı bir demokrasi" olarak tanımlamalarına rağmen, İsrail'in artık yalnızca bir etnokrasi değil, açıkça bir apartheid rejimi olduğu uluslararası arenada daha fazla kabul görmektedir. Nitekim yalnızca yerel sivil toplum kuruluşları değil, uluslararası kurumlar da İsrail'i apartheid rejimi olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede makale, "Filistinli Arap vatandaşlarına karşı ayrımcılığın var olduğu ve Filistin topraklarının sürekli işgal altında tutulduğu bir liberal demokrasi olabilir mi?" sorusundan hareketle, İsrail'in nerede oldukları fark etmeksizin -İsrail kontrolündeki veya işgali altındaki topraklardaki- Filistinlilere yönelik ayrımcı ve baskıcı uygulamalarının ayrımcılığı sistematikleştiren bir apartheid rejimi olduğunu ortaya koymakta ve uluslararası toplumun bu duruma karşı sorumluluklarını tartışmaya açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, yerleşimci sömürgecilik, siyonizm, İsrail, apartheid.

ed States, continue to present it as a "vibrant democracy," an increasing number of international actors now recognize it as an apartheid regime. This recognition extends beyond local civil society to include prominent global institutions. Framing its central question as, "Can a liberal democracy persist while systematically discriminating against its Palestinian Arab citizens and occupying Palestinian land?", the article argues that Israel's policies -whether inside its internationally recognized borders or in occupied territories- amount to institutionalized apartheid. Ultimately, it calls for critical engagement with the legal and moral responsibilities of the international community in confronting and addressing these practices.

Keywords: Palestine, settlers colonialism, zionism, Israel, ethnocracy, apartheid.

GİRİŞ

İsrail kuruluşundan itibaren Filistinlilere kurumsallaşmış bir sistematik baskı uygulamakta ve tahakküm rejimi dayatmaktadır. Bu durum, takip eden İsrail hükümetleri tarafından -iktidarda olan siyasi partiler fark etmeksizin- 1967 sonrasında işgâl ettikleri diğer toprakları da içerecek şekilde sürdürülmektedir. İsrail, uluslararası hukuka aykırı olarak işgâl ettiği topraklarda sivil yerleşimler inşa etme ve su ve diğer doğal kaynakları serbestçe çıkarma hakkına sahip olduğunu ileri sürmektedir. İsrail'in elli sekiz yıldır sürdürdüğü 'Filistinlileri her biri birbirinden ayrı, her biri kendi farklı hapishanesinde yaşayan farklı toplumlara çevirmeye çalışan' uygulamaları ve politikalarına rağmen[1] işgâl "geçici" olarak kabul edilmekte ve İsrail güvenlik

[1] **Uluslararası Af Örgütü** (2022), **"**Israel's apartheid against Palestinians: Cruel system of domination and crime against humanity**"**, 1 Şubat, https://www.amnesty.org/en/documents/mde15/5141/2022/en/ (Erişim Tarihi: 04.01.2024).

gerekçesiyle haklı çıkarılmaya çalışılmaktadır. Ancak sahadaki mevcut durum, İsrail'in işgâli kasıtlı olarak uzatarak daimi bir işgâle ve dolayısıyla da *apartheid* sistemine dönüştürdüğünü açıkça kanıtlamaktadır. Üstelik aynı durum İsrail'in kontrol ettiği yerlerde vatandaşlık verdiği Filistinliler için de geçerlidir.

Bu itibarla makalede öncelikle *apartheid'in* hukukî niteliği siyasal rejim bağlamında ortaya konulmakta, daha sonra ise İsrail devletinin ilân edilmesine giden sürecin tarihî arka planına siyonist ideoloji çerçevesinde yer verilmektedir. Ardından İsrail'in 1948'de kurulmasından önce şekillenmeye başlayan yerleşimci sömürgeci karakterinin, 1967 Altı Gün Savaşı sonrasındaki işgâlinin ardından nasıl *apartheid*'e evrildiği tartışılmaktadır. Bu türden bir tartışma, İsrail'in işgâl altındaki topraklarda sistematik olarak ve genişleterek devam ettirdiği yasadışı yerleşimlerin Filistinlilere yönelik *aparteid*'in derinleştirilmesinde oynadığı rolü ve aynı zamanda İsrail'in içerisindeki Filistinlilerin uğradığı sistematik ayrımcılıkların yasal dayanaklarını da değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu itibarla, İsrail devletinin vatandaşı olan Filistinliler üzerindeki tahakkümünü ayrımcı yasa ve yönetmeliklerle pekiştirirken, işgâl altındaki topraklardaki Filistinlilere yönelik baskısının ise onların yeknesak bir statüde olmalarını engelleyecek şekilde parçalara ayırarak tesis edildiği ortaya konulmaktadır. Böylelikle İsrail'in neden giderek daha fazla uluslararası aktör tarafından isabetli bir biçimde *apartheid* rejimi olarak nitelendirildiğinin de cevabı verilmektedir.

1. SİYASAL BİR REJİM OLARAK APARTHEİD

Uluslararası sözleşmelerde *apartheid*, uluslararası bir suç olarak ve siyasi bir rejim olarak iki ayrı cihetle nitelendirilmektedir. Dolayısıyla uluslararası ceza hukuku kurallarına uygun olarak, bireysel yetkililere atfedilebilecek belirli suç teşkil eden "insanlık dışı eylemlere" odaklanan *apartheid* suçunun[2] yanı sıra siyasi bir rejim olarak *apartheid*'den de bahsedilebilir.

Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda 1965'te kabul edilen ve 1969'da yürürlüğe giren Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination - CERD), hükümet

[2] Nitekim 1949 Cenevre Sözleşmeleri ile 8 Haziran 1977 tarihinde imzalanan 1977 Ek Protokollerinde, "ırksal ayrımcılığa dayalı, kişisel onura saldırı teşkil eden *apartheid* ve diğer insanlık dışı ve aşağılayıcı uygulamalar"ın kasten işlendiklerinde protokolün ağır ihlali olarak görüleceği açıkça belirtilmektedir.

politikalarıyla ve dolayısıyla bir rejimle ilgilidir. Nitekim Sözleşme'nin 1. maddesinde "ırk ayrımcılığı" terimi "*siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel veya toplumsal yaşamın herhangi bir alanında insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınmasını, uygulanmasını, bu hak ve özgürlüklerden yararlanılmasını ortadan kaldırmak veya zayıflatmak amacına ya da etkisine yönelik ırk, renk, soy ya da ulusal veya etnik kökene dayalı her türlü ayrım, dışlama, kısıtlama ya da tercih*" anlamında kullanılmaktadır.[3] Dolayısıyla İsrailli Yahudilerin ve Filistinlilerin kendi başlarına ırksal gruplar oluşturmadığı ileri sürülse dahi, Sözleşme ırk ayrımcılığını tanımlarken, ırkın aslında tek faktör olmadığını, ırk ayrımcılığının 'ırk, renk, soy veya ulusal veya etnik kökene dayalı herhangi bir ayrım, dışlama, kısıtlama ya da tercihe' dayanabileceğini açıkça ortaya koymaktadır. Sözleşmenin 3. maddesi ise, ırk ayrımcılığına ve *apartheid*'a atıfta bulunmakta ve Sözleşme'ye taraf devletlerin, kendi yargı yetkileri altındaki topraklarda bu nitelikteki tüm uygulamaları önleme, yasaklama ve ortadan kaldırma taahhütlerini içermektedir.

1973 Tarihli Apartheid Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme[4] ile Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü[5] de kurumsallaşmış bir rejim bağlamında ve bu rejimin bir parçası olarak işlenen suçlarla ilgili olup, *apartheid* suçunun ancak bir rejim bağlamında işlenebileceğine işaret etmektedir. Bu çerçevede, 1973 Tarihli Apartheid Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, *apartheid'ı*, bir ırk grubunun diğerine tahakküm kurduğu ve sistematik olarak baskı uyguladığı, ayrımcılıkla sürdürülen bir ***yönetim biçimi*** olarak tanımlamakta ve insanlığa karşı bir suç olarak nitelendirilmektedir. Bu tanım göz önünde bulundurulduğunda, İsrail'in işgâl altındaki Filistin topraklarında elli sekiz yıllık yönetiminde yürüttüğü politika ve uygulamaların İsrailli Yahudilerin aynı topraklardaki Yahudi olmayan Filistinliler üzerindeki tahakkümünü sürdürme amacını yansıttığı açıktır. Keza Roma Statüsü'nün 7. maddesinin 1. paragrafında "'*insanlığa karşı suçlar', herhangi bir sivil nüfusa yönelik yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak işlenen*

---

[3] **Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination-CERD),** https://www.ohchr.org/sites/default/files/cerd.pdf , (Erişim Tarihi: 03.05.2024)

[4] **1973 Tarihli Apartheid Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme** https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.10_International%20Convention%20on%20the%20Suppression%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Apartheid.pdf , (Erişim Tarihi: 07.05.2024)

[5] **The Rome Statute of the International Criminal Court of 2000,** https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf , (Erişim Tarihi: 07.05.2024).

aşağıdaki eylemleri kapsamaktadır" denerek on bir ayrı insanlık suçu sayılmakta ve (j) fıkrasında *apartheid* bunlardan biri olarak zikredilmektedir. Yine Roma Statüsü 7. madde 2. paragraf (h) fıkrasında ise '*apartheid*'e ilişkin açıklamada "*bir ırkın, başka bir ırk grubu veya grupları üzerinde, sistematik hâkimiyet ve baskı kurmaya yönelik* ***kurumsal bir rejim çerçevesinde ve bu rejimi koruma [sürdürme] kastıyla işlediği*** *ve 1. paragrafta sözü edilen insanlık dışı fiiller anlamına gelir"* denmektedir.

Bu durum çerçevesinde, bir rejim olarak *apartheid* tanımının, "insanlık dışı eylemlere" odaklanan *apartheid* suçunun tanımından daha geniş bir tanıma işaret ettiği görülmektedir. Buradan hareketle, *apartheid* olgusunun karakteristik özelliği tek bir toprak birimi içerisinde yaşayan insanların, ırk ya da etnik köken temelinde bir ayrımcılık uygulanarak *yönetilmeleri*dir. Dolayısıyla bu tür politikaları destekleyen açıkça ırkçı yasalar ve böylesi bir yönetim anlayışından kaynaklanan kurumsallaşmış ayrımcılık biçimleri, *apartheid* uygulamasının sonuçlarıdır. Bu perspektifle çalışmada '*apartheid*, siyasi bir rejim ve tarihi bir olgu olarak ele alınmakta ve İsrail'in -gerek İsrail'in içerisindeki gerekse işgâl altındaki topraklardaki- Filistinliler üzerinde uyguladığı baskı ve ayrımcılık, *apartheid* olgusunun siyasî ve tarihî çerçevesi içerisinde incelenmektedir.

2. SİYONİST HAREKET VE İSRAİL DEVLETİNİN KURULUŞU: APARTHEID BİR İNŞA

İsrail kimliğinin belkemiğini oluşturan siyasal siyonizm, on dokuzuncu yüzyıl sonu Avrupa'sına dayanan bir olgu ve Filistin topraklarına ilişkin siyasi bir yönelim içeren seküler bir hareketti. *Yahudi Devleti* adlı kitabının 1896'da yayımlanmasından 1904 yılındaki ölümüne kadar Yahudi meselesinin önde gelen figürü olan Theodor Herzl'e göre, Yahudiler yalnızca dinî bir cemaat olmaktan öte 'doğmayı bekleyen gerçek bir ulus'tu. Yahudi sorununun uluslararası yansımaları olan siyasî bir mesele olduğunu düşünen Herzl, bu nedenle de sorunun uluslararası siyaset düzeyinde ele alınması gerektiği kanısındaydı. Nitekim dünyanın muhtelif yerlerinde yaşayan bütün Yahudileri *terra nullius*, kimsenin sahip olmadığı bir toprak olarak tasvir edilen Filistin topraklarında[6] bir araya getirerek bir Yahudi devleti kurulmasını hedefleyen siyasal ve seküler siyonist hareket, 29-31 Ağustos

[6] Ilan Pappé, **Siyonizmi Pazarlamak: Atlantik'in İki Yakasında Siyonist Lobicilik,** Çev. M. Murtaza Özeren, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2024, s.22.

1897 tarihlerinde İsviçre'deki Basel'de ilk Siyonist Kongre'nin toplanması ile bu hedefini sistematik bir biçimde hayata geçirecek adımlar atmaya başlamıştır.[7] Herzl'in liderliğinde toplanan kongrenin programı, Siyonizmin amacının "*Yahudi soyundan insanlara Filistin'de kamu hukukuyla güvence altına alınan bir vatan yaratmak*" olduğu şeklindeki Herzl'in ifadesini aynen içermekteydi.[8] Kongre sonrasında siyonist hareket tüm Yahudilerin Filistin'e göç etmesini sağlamak için gerek organizasyonel gerekse politik ve ekonomik altyapıyı temin etmek için âdeta seferber olacaktı.

Örgütlü siyasal siyonizmin doğuşu büyük ölçüde on dokuzuncu yüzyıl Batı Avrupası'nın koşulları ile ilgiliydi. Yahudiler liberal milliyetçilik ilkesi ekseninde yapılanan Batı Avrupa devletleri içerisinde kendilerini ayrı bir dine mensup bireyler olmaktan ziyade içerisinde yaşadıkları ülkenin vatandaşları olarak görmeye, yani asimile olmaya başlamışlardı. Batı Avrupa'daki Yahudi diasporasının büyük kısmı asimile olmayı antisemitizme engel olacak bir dinamik olarak görmekteydi. Nitekim Herzl de, ancak 1890'ların başındaki Dreyfus Olayı'ndan sonra Yahudiler için rasyonel çözümün bir diaspora olmaktan çıkıp, egemenliklerini sağlamalarıyla ve kendi devletlerini inşa edecekleri bir vatan edinmeleriyle mümkün olabileceğini ileri sürmüştü.[9] Ona göre mesele ekonomik, sosyal ya da dini bir mesele değil, bütünüyle "ulusal" bir meseleydi. Herzl, bir Yahudi kolonisi kurulabilecek yer olarak önce Güney Amerika'yı, ardından da Afrika'yı düşündü. Her iki bölge de Avrupa sömürgeciliği için yaygın olarak kabul gören yerlerdi. Dolayısıyla Herzl "yerliler" ve onların "toprakları" hakkındaki emperyalist bakış açısını ciddi bir biçimde özümsemiş ve içselleştirmişti; yani Herzl, esasında döneminin 'ortodoks emperyalist' çizgisini takip ediyordu.[10] Bu minvalde belirleyici olan ise dönemin önemli sömürgeci gücü İngiltere'nin -Hindistan sömürgesine erişiminin güvenli hâle getirilmesi başta olmak üzere- emperyalist çıkarlarının kutsal topraklara

---

[7] Kongrenin ilk etapta, fazla sayıda koşer restoranı olması nedeniyle Münih'teki toplanması öngörülmüştü ancak Münih'teki Yahudi cemaati, bölgelerinde Yahudi sorunu olmadığı ve bu türden bir toplantının Yahudi karşıtlarının eline koz vereceği gerekçesiyle kongreye ev sahipliği yapmaktan vazgeçmişti. Bkz. Avi Shlaim (2022), **Demir Duvar: İsrail ve Arap Dünyası,** Çev. Tuba Demirci, Küre Yayınları, İstanbul, s.45-46.

[8] Herlz'in Kongreden birkaç gün sonra 3 Eylül 1897'de günlüğüne yazmış olduğu ifade oldukça çarpıcıdır: **"**Basel Kongresi'ni -alenen açıklamaktan kaçınacağım- bir kelimeyle özetleyecek olsaydım, bu şu olurdu: Basel'de Yahudi Devletini kurdum. Şayet bunu bugün yüksek sesle söyleseydim, bütün dünya bana kahkahalarla yanıt verirdi. Belki beş yıl ama kesinlikle elli yıl içinde herkes bunu bilecek.**"** Bkz. Raphael Patai (ed.) (1960), **The Complete Diaries of Theodor Herzl, Çev.** Harry Zohn, The Herzl Press-Thomas Yoseloff, New York, Londra, cilt II, s. 581.

[9] Ilan Pappé (2007), **Modern Filistin Tarihi,** Çev. Nuri Plümer, Phoneix Yayınevi, Ankara, ss.34-35.

[10] Edward W. Said (1980), **The Question of Palestine,** Vintage Books, New York, s. 70.

yerleşmesi fikri ile örtüşmesi olacaktı. Nitekim İngilizler siyonist oluşumu koloni düzeninin stratejik bir ortağı olarak göreceklerdir.[11]

Öte yandan 1881'den itibaren Çarlık Rusya'sının birkaç şehrinde patlak veren Yahudilere yönelik pogromlara çözüm olarak Filistin'e göç ve yerleşim faaliyetlerini teşvik eden "Siyon Âşıkları" (*Hovevi Zion*) olarak adlandırılan hareket, Herzl'in seküler-siyasal Siyonizminden bir ölçüde farklılaşmaktaydı. Shlaim'in "fiili Siyonizm" olarak nitelendirdiği[12] ve Herzl'in ortaya çıkmasından birkaç on yıl önce proto-milliyetçi bir siyonist hareket olarak beliren bu hareketle birlikte, Filistin topraklarına göçün (*aliyah*) ilk dalgaları gerçekleşmişti.[13] Ama söz konusu dönemde Yahudi göçünün en fazla gerçekleştiği topraklar Filistin topraklarından ziyade Batı Avrupa ve Kuzey Amerika olacaktır.[14] Yahudi "ulusunun" Filistin'de kendi devletlerini kurmaları gerektiği fikri yani seküler-siyasal siyonizm, ancak Birinci Siyonist Kongre'de Yahudi sorununun yegâne ideolojisi haline gelecektir.

Cihan Harbi sonrasında ise mesele yeni bir boyut kazanacaktı. Bu konudaki genel anlatı savaşın sonunda Filistin topraklarını işgâl etme fırsatını yakalayan İngiltere'nin, savaşın sona ermesiyle birlikte 1922'de Milletler Cemiyeti (MC) tarafından kendisine âdeta bir ödül gibi sunulan manda yönetimi sayesinde işgâlini resmileştirdiği yönündedir.[15] Nitekim manda yönetimiyle ilgili maddelerde Balfour Deklarasyonu'na özel bir atıfta bulunuluyor olması bu görüşü desteklemektedir. Bu yönüyle bu bildirge, İngiltere dışişleri bakanı Arthur J. Balfour'un 2 Kasım 1917'de ülkenin önde gelen siyonisti Lord Rosthschlid'e gönderdiği ve İngiltere hükümetinin Filistin'de bir Yahudi 'ulusal yurdu' kurulmasını destekleyeceğini

---

[11] Peter Mangold (2016), **What the British Did: Two Centuries in the Middle East,** I.B. Tauris, Londra, ss. 46-53; Joseph Massad (2024), **"**Why Israel's genocide in Gaza is a western war on the Palestinian people?**"**, Midde East Eye, 30 Ağustos.

[12] Shlaim (2022), s.45.

[13] Emma C. Murphy (2017), **"**Siyonizm ve Filistin Sorunu,**"** **Ortadoğu Tarihi: Dini, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Perspektiften,** Youssef M. Choueiri (ed.), Çev. Fethi Aytuna, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, s. 322.

[14] Arthur Goldschmidt Jr. ve Lawrence Davidson (2011), **Kısa Ortadoğu Tarihi,** Çev. Aydemir Güler, Doruk Yayınları, İstanbul, s. 360.

[15] Bu genel anlatıya karşı çıkan ve İngiltere'nin Filistin topraklarındaki varlığının hukuki meşruiyeti olmadığını ortaya koyan bir çalışma için bkz. John Quigley (2022), **Britain and Its Mandate over Palestine: Legal Chicanery on a World Stage,** Anthem Press. Quigley kitabında İngiltere'nin MC aracılığıyla yasal bir mandaya sahip olduğu yönündeki yaygın görüşü hukuki açıdan sorgulamakta ve İngiltere'nin Filistin'i yönetmek için kendi başına hiçbir toprak hakkı olmadığı, silah zoruyla orada bulunduğu, İngiltere'nin Filistin'in yönetimi için hazırladığı belgenin MC tarafından hiçbir zaman onaylanmamış olduğundan mandanın MC tarafından İngiltere'ye verilmediği, Filistin üzerindeki mandanın İngiltere tarafından tek taraflı olarak başlatıldığını ileri sürmekte ve İngiltere'nin, 1947'de BM'ye Filistin'deki yasal statüsünü açıklamak zorunda kaldığında, Filistin'de yasal olarak bulunduğunu kanıtlamak için tarihi gerçekleri çarpıttığını ortaya koymaktadır.

resmen taahhüt ettiği klasik bir Avrupa sömürge belgesiydi.[16] Zira siyonist diplomasinin önemli bir siyasi kazanımı olan bu bildirgede, Filistin halkına "Yahudi olmayan topluluklar" ifadesi kullanılarak atıf yapılıyordu. Dolayısıyla Filistin topraklarının yeni egemeni olan İngiltere için ana eksen Yahudilerdi ve Filistin halkı ulusal bir varlık niteliği taşımıyordu.

Filistin'e on dokuzuncu yüzyılın sonunda gelmeye başlayan Avrupalı Yahudiler için toprak tahsisi, İngiltere'nin mandater hükümet olarak kurduğu -ancak hukuken sorunlu olan- yeni yönetim sistemi içinde devam etmiştir.[17] Dolayısıyla 1948'e dek sürecek olan İngiliz mandası boyunca Filistin'e Yahudi göçü, Avrupa'da yükselen antisemitizm ve Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) göçmen kotasının da etkisiyle büyük oranda hızlanmıştır. Bu süreçte siyonist liderler gelişmekte olan yerleşimlerinin güvenliğini önceleyip, inşâ edecekleri devletin kurumlarının ilk nüvelerini geliştirirken, İngiliz manda yönetiminin desteğini arkalarına almışlardı. Dolayısıyla manda idaresi altında Yahudilerin gücü, Dünya Siyonist Teşkilâtı ve Filistin'deki Yahudi Ajansı'nın İngiliz yönetiminin de desteğiyle hareket etmelerinin sonucuydu. Manda döneminde Yahudi göçünü teşvik eden İngiltere, bu gelişmenin yerli Filistin halkı açısından ortaya çıkaracağı sonuçları dikkate almamış, Filistinlilerin boyunduruk altına girmelerine ve mülksüzleşmelerine yol açana kadar bu göçe engel olmamıştı.[18] Doğal olarak da İngiliz mandası yıllarında, Filistinli halk ile dünyanın her tarafından buraya göç etmeleri sağlanan Yahudiler arasındaki anlaşmazlıklar yer yer çatışmalara dönüşmüştü. Bölgede bulunan Yahudi örgütleri, gerçekleştirdikleri faaliyetleriyle bu çatışmaların yayılmasına neden olmuşlardı. İngiliz yönetimi, Filistinli yerel halk ve Yahudiler arasında 1920, 1921 ve 1929'da yaşanan çatışmaları ve 1936'daki Filistinlilerin büyük isyanını engelleyememişti. Üç yıl süren ve İngiliz ordusunun vahşetle bastırdığı 1936'daki isyan sürecinde Arap liderlerin sürülmesi ya da hapsedilmesi nedeniyle Filistinlilerin birleşik bir cephe kurma olanakları azalmıştı.[19] Yahudiler ise kurumsal örgütlenmelerle birleştirilmişti ve çoğu askerî eğitim almıştı; üstelik askerî eğitim alanlar İkinci Cihan Harbi sırasında beraberce saf tuttukları İngiliz

---

[16] Avi Shlaim (2020), **"**Palestine and the West: A century of betrayal**"**, **Middle East Eye,** 17 Şubat.

[17] **Balfour Project (2016), "**Britain in Palestine 1917-1948**"**, https://vimeo.com/186321825 (Erişim Tarihi: 03.08.2023)

[18] Albert Hourani (2016), **Arap Halkları Tarihi,** Çev. Yavuz Alogan, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 419.

[19] Rashid Khalidi (2006), **The Iron Cage: The Story of the Palestinian Struggle for Statehood,** Beacon Press, Boston, ss.105-106; Rashid Khalidi (2018), **"**Filistinliler ve 1948: Başarısızlığın Temel Nedenleri**"**, **Filistin Uğruna: 1948'in Tarihini Yeniden Yazmak,** (der.) Eugene L. Rogan ve Avi Shlaim, Çev. Suna Gülfet Ihlamur-Öner, Küre Yayınları, İstanbul, ss. 55-56.

güçlerinde deneyim de kazanmışlardı.[20]

Nazilerin yükselişiyle Avrupa'dan kaçan Yahudilerin Filistin'e göç etmesiyle, durum Filistinliler için daha da kötüleşiyordu. Nitekim Yahudilerin Filistin'deki toplam nüfusa oranı, 1926'dan 1932'ye kadar büyük ölçüde sabit kalmışken, 1933'ten 1936'ya kadar yüzde 18'den yaklaşık yüzde 30'a yükselmişti.[21]

İkinci Cihan Harbinin ardından İngiltere'nin eski gücünü yitirmesi ve ABD'nin Filistin'e Yahudi göçünün sınırlandırılması ve Yahudilerce toprak edinilmesine engel olunması hususunda İngilizlerin aldığı kararlara karşı çıkması, bölgedeki İngiliz kontrolünün zayıflamasına neden oldu.[22] Zira İngiltere, yeni küresel güç olarak konumlanan ve aynı zamanda Yahudi cemaatinin baskısı altında bulunan ABD ile yakın ilişkileri ve bu devlete ekonomik bağımlılığı nedeniyle, Filistin meselesinde eskisi kadar bağımsız hareket etme kâbiliyetinde değildi. Bu süreçte İngiltere, meseleyi Birleşmiş Milletler'e taşımaya karar verdi. BM Genel Kurulu, 29 Kasım 1947 tarihinde -ABD ve Sovyet Rusya'nın aktif desteğiyle- Filistin topraklarının Filistinli Araplar ile Yahudiler arasında bölünmesi ve iki farklı bağımsız devlet kurulmasını, Kudüs'ün ise uluslararası statüye sahip olmasını öngören kararı kabul etti. İngilizler ise, 1948'de Filistin'den ayrıldı.[23] Yahudi liderler de 14 Mayıs 1948'de, Britanya Filistin'den nihai olarak ayrılmadan yaklaşık sekiz saat önce İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilân etti. Bunun üzerine, Filistinli halka destek veren komşu Arap ülkelerinin de sorunun tarafı olmasıyla Birinci Arap İsrail Savaşı patlak verdi.

1948 Savaşında Arap koalisyonunun yekpârelikten uzak olması, bu koalisyonun savaş hedeflerinin ne olduğu konusunda taraflar arasında tam bir uzlaşma olmaması, İsrail'in Arap düşmanları karşısında askerî üstünlüğü[24] ve

---

[20] Hourani (2016), s. 417.

[21] Khalidi (2006), s. 52.

[22] Roger Owen (2000), **State Power and Politics in Making of the Modern Middle East,** Routledge, London, s. 11.

[23] Owen (2000), s. 11. İngilizlerin fiilen Filistin topraklarından ayrılmasından önceki süreçte Yahudi ve Araplar arasında yaşanan toplumlar arası savaşta İsrail güçleri tarafından işlenen katliamları önleme konusunda manda yönetimi oldukça pasif kalmıştır. Bunların en bilineni 9 Nisan 1948'de Kudüs yakınlarındaki Deir Yasin köyünde Irgun çetelerince işlenen katliamdır. Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin ilânından sadece birkaç gün sonra Haganah güçleri tarafından işlenen Tantura katliamı ise daha az bilinmektedir. Bu konuda bkz. **Tantura** (2022), https://archive.org/details/tantura_2022 (Erişim Tarihi: 08.09.2023).

[24] İsrail'in ortaya çıkışına ilişkin geleneksel siyonist anlatı, Yahudilerin düşmanlarına kıyasla zayıflığı, savunmasızlığı ve sayıca azlığına vurgu yapar. Bu anlatı Yahudi tarihinin "gözleri yaşlı bakışı" olarak nitelendirilmiştir. Oysa İsrail'in "yekpâre ve amansız düşman Arap koalisyonu" ile karşı karşıya olan yeni bir devlet olduğu yönündeki kuruluş miti, 1980'lerin sonlarında "yeni tarihçiler" olarak nitelendirilen tarihçilerin gösterdiği gibi gerçek durumdan oldukça uzaktır. Bu konuda bkz. Avi Shlaim (1995), "The Debate about 1948", **International Journal of Middle East Studies,** Cilt:27, Sayı:3, ss. 287-304.

İsrail'in liderlerinin Arap koalisyonu içerisindeki bölünmelerden haberdar olup, savaşı sürdürme ve sınırlarını genişletmek noktasında Araplar içerisindeki bu bölünmeleri istismar etmeleri savaşı İsrail lehine sona erdirmiştir.[25] Nitekim savaşın sonucunda İsrail, ülkenin daha geniş bir kesimini işgâl etmiş, böylelikle BM taksim kararı ile kendisine tahsis edilen topraklardan çok daha fazlasını elde etmiştir.

3. APARTHEID'İN TEMELLERİ: İŞGALCİ YERLEŞİMCİ-SÖMÜRGECİ İSRAİL DEVLETİ

İsrail devletinin kurulmasının diaspora Yahudilerinin uzun vadeli güvenliği için tek çıkar yol olduğunu dile getiren geleneksel siyonist anlatı İsrail'in 1948'de kurulmasıyla başarılı olmuştur. Ancak İsrail devleti bu kez de Orta Doğu'dan gelen Yahudileri (Seferad), Avrupa'dan gelen Yahudilerle (Aşkenazi) bağdaştırmak gibi kültürel bir zorlukla da yüzleşmek zorunda kalmıştır. Nitekim Yahudilerin anavatana döndükten sonra Yahudi kimliği şemsiyesi altında bir üst cemaat kimliği kurulacağına inanan siyonistler, "Batılı" olmayan Avrupa'dan gelmeyen Yahudilere ise ideolojik baskı uygulamıştır. Avrupa kökenli Aşkenazilerin kendilerini İsrail devletinin kuruluşunda öncü ve aslî unsur olarak telakki etmeleri, "Doğulu" Seferad Yahudilerinin ülkede ikinci sınıf vatandaş olmalarının âdeta 'haklı gerekçesini' oluşturacaktır. Bu yönüyle siyasi siyonizm, Avrupa oryantalist ideolojisinden etkilenmiştir.[26] Dolayısıyla İsrail'in bu ayrımcılığının ideolojik kökenlerini ve *apartheid*'in temellerini, devletin kuruluş sürecinde oryantalist düşüncede temellenen Seferad Yahudilerine yönelik ayrımcı ve dışlayıcı uygulamalarda bulmak mümkündür.

Devletin kurulmasından sonra siyonist elitler, öncelikle diasporadan gelecek Yahudilerin Filistinlilerin topraklarına yerleştirilmelerinin önündeki engelleri ortadan kaldırmak için harekete geçtiler. Bu amaçla başta İsrail'in ilk başbakanı David Ben-Gurion'un Dalet Planı olmak üzere muhtelif planlarla

---

[25] Avi Shlaim (2018), "1948'de İsrail ve Arap Koalisyonu", Filistin Uğruna: 1948'in Tarihini Yeniden Yazmak, (der.) Eugene L. Rogan ve Avi Shlaim, Çev. Suna Gülfet Ihlamur-Öner, Küre Yayınları, İstanbul, ss.122-123; 1948 Savaşı sürecinde İsrail ve Ürdün Kralı Abdullah arasındaki özel ilişki ve bu ilişkinin savaşın İsrail lehine sonuçlanmasına etkilerine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Avi Shlaim (2017), **Filistin'i Bölüşmek: Kral Abdullah, Siyonistler ve Filistin'i Taksim Siyaseti 1921-1951,** Çev. Muttalip Tütüncü, Küre Yayınları, İstanbul. Ayrıca bkz. Shlaim (2022), ss. 80-89.

[26] Shaul R. Shenhav (2006), "Political Narratives and Political Reality", **International Political Science Review,** Cilt:27, Sayı:3, s. 56.

sürgün, cinayet, tecavüz, yağma, toprak ve mülklerin gaspı gibi eylemler sonucunda 34 katliam, 531 Arap köyü ve kasabasının boşaltılması ile 750 bin mültecinin göçü yaşandı.[27] Toprağın yanı sıra -ayrımcılıkla da olsa- o topraklarda yaşayan insanları talep eden Güney Afrika *apartheid* rejiminden farklı olarak İsrail, Filistin toprağını insanlar olmadan almaya çalıştı. Bu hedefe ulaşmak için 1948-67 yılları arasında İsrail askeri hükümetleri Filistinlilerin gündelik yaşamlarını tümden kontrol altına aldı. İsrail ordusu, yerli halkın sokağa çıkmasını yasakladı, topraklarına el koydu ve homojen bir Yahudi devletini tesis edebilmek için Filistinlileri zorla köylerinden attı. Bundan sonra İsrail'in önceliği Filistinlilerin terk edilmek zorunda kaldıkları topraklara Yahudi göçmenlerin yerleştirilmesi oldu. Nasıl ki siyonist hareket özünde yerleşimci-sömürgeci bir hareket idiyse[28], Filistin halkının yurtlarından edilmesi fikri üzerine kurulan İsrail de yerleşimci-sömürgeci bir devlet olarak davranmaya başladı.[29] Nitekim Siyonizm'in nihai amacı, Filistin'de olabildiğinde en geniş topraklar üzerinde ve sınırları içinde mümkün olduğunca az Filistinli olacak şekilde bağımsız bir Yahudi devleti kurmaktı. Nitekim İsrail devletinin kurulduktan sonraki politikaları da bu yerleşimci-sömürgeci mantığın bir uzantısıydı. Bu mantık, en başta yerli halkın ortadan kaldırılmasını hedefleyen bir tahakküm tarzını içermektedir. Bu nedenle yerleşimci sömürgeci devlet, önce yerli halkın ortadan kaldırılması, daha sonra da toprağın kamulaştırılması ile işe başlamaktadır. Nitekim Filistin'de de olan buydu. 1948'de İsrail, devletini ilan ettiği topraklardaki Filistinlilerin yaklaşık üçte ikisini kovdu ve onların mülklerine el koydu. 1948 savaşından sonra kalan Filistinli vatandaşlar açısından ise durum, kendilerine zorla dayatılan, kendi siyasal vizyonlarını hiçbir şekilde temsil etmeyen ve esasında bizzat kendilerinin yıkımı üzerine kurulmuş bir devlete tâbi olmaları gerçeğiydi. 1967 Savaşı'nın ardından ise İsrail, işgâl ettiği topraklar üzerindeki iddialarını pekiştirdi. Batı Şeria'da ve Gazze'de askeri yönetimler kuruldu. Böylece işgâl sonrasındaki yeni yapıya göre, İsrail ordusu Batı Şeria ve Gazze'de artık ekonomi, eğitim, sağlık gibi tüm sivil işlerden de sorumluydu. Bu tarihten itibaren İsrail, işgâl altındaki Filistin topraklarındaki yerleşim siyasetini de şekillendirmeye başladı; Filistinlilere ait toprakları kamulaştırdı, etrafını çevirdi ve Yahudilerin buralara nakledilmesine izin

---

[27] Ömer Barguti (2002), "Filistin'in Konuşan Kalbi", **Yeni İntifada: İsrail'in Apartheid Politikasına Direnmek,** Roana Carey (der.), Everest Yayınları, İstanbul, s. 288.

[28] Avi Shlaim (2023), "Britain and the Nakba: A history of betrayal", **Middle East Eye,** 10 Mayıs.

[29] Adam Hanieh (2015), **Körfez Ülkelerinde Kapitalizm ve Sınıf,** Çev. Bahadır Ahıska-Sevgi Doğan, Nota Bene Yayınları, Ankara, s. 26.

verdi. Dahası, işgal altındaki bu topraklar İsrail yasaları çerçevesinde yönetilmeye devam etti.

4. ETNOKRASİ'DEN APARTHEİD'E İSRAİL DEVLETİ

İsrail'de Yahudilik ile İsrail vatandaşlığının ve hatta Yahudilikle bizzat devletin özdeşleştirildiği düşünüldüğünde, bu ülkedeki siyasal rejimin niteliğinin, özellikle *apartheid* olgusu bağlamında önemli bir tartışma konusunu teşkil ettiği görülecektir. Esasında çok temel bir soru olarak, "Kendi topraklarındaki Arap vatandaşlarının ikincil statüsünün varlığı aşikâr olan ve Filistin topraklarını sürekli işgâl altında tutan bir liberal demokrasi olabilir mi?" sorusu sorulduğunda İsrail'in bizâtihi iç siyasal sistemindeki kusurlar ortaya serilmiş olmaktadır. Siyasi rejim, belirli bir bölgedeki siyasi güç merkezleri tarafından belirlenen hedefleri teşvik eden yasalar, kurumlar ve uzun vadeli hükümet politikaları ve uygulamalarının birleşimi olarak tanımlandığında, İsrail'in bir *apartheid* rejimi olduğu rahatlıkla görülecektir. Zira başından beri kan bağı ve dine dayalı bir yurttaşlık tanımı zaten sorunlu olmakla birlikte, çıkarılan ayrımcı yasalar İsrail'in içinde yaşayan Filistinlilerin farklılaştırılmış statülerinin hukuken pekişmesine neden olmaktadır. İşgal altındaki topraklarda yaşayan Filistinliler açısından ise durum daha karmaşık ve vahimdir. Nitekim Filistinlilere yönelik yüzyılı aşkın bir süredir devam eden şiddet içeren sömürgeleştirme sürecinin yanı sıra İsrail'in 1967 sonrasındaki uzun işgâli ve 1993 sonrasında durumu daha da kötüleştiren Oslo Anlaşmaları, İsrail'in *apartheid* sisteminin işgal altındaki topraklarda da fiilen oluşmasına yol açmıştır.

Her ne kadar Batılı müttefikleri İsrail'i Ortadoğu'nun yegâne demokrasi vahası olarak sunsa da[30]; İsrail'in etnik ve ulusal ayrımcılığa dayanan bir

[30] Bunun en son örneğini 2023 Nisan yılında İsrail'in 75. kuruluş yıldönümü vesilesi ile Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen'in yayınladığı video mesajda bulmak mümkündür. 90 saniyelik bu mesaj şu ifadeleri içermektedir: "...Bugün, Orta Doğu'nun kalbinde 75 yıllık canlı demokrasiyi, 75 yıllık dinamizm, yaratıcılık ve çığır açan yenilikleri kutluyoruz. Geçtiğimiz yıl Necef'e yaptığım ziyarette gördüğüm gibi, çölü kelimenin tam anlamıyla çiçeklendirdiniz...." Ursula von der Leyen'in @EUinIsrael X hesabından paylaştığı video için bkz. https://x.com/EUinIsrael/status/1651088583644594177 (Erişim Tarihi: 19.03.2025). Mesaj Filistinlilerin topraklarının İsrail tarafından işgâlinin aklandığı ve 1948'deki Nekbe gerçeğinin inkâr edildiği gerekçesiyle ciddi bir biçimde eleştirilmiştir. Bkz. **Middle East Monitor** (2023), "Ursula Von der Leyen slammed for 'You have literally made the desert bloom' message to Israel", 27 Nisan, https://www.middleeastmonitor.com/20230427-ursula-von-der-leyen-slammed-for-you-have-literally-made-the-desert-bloom-message-to-israel/ (Erişim Tarihi: 20.03.2025). Ayıca bkz. Andrew Mitrovica (2023), "How to ignore Israel's apartheid: Learn from Ursula von der Leyen", Al Jazeera, 2 Mayıs, https://www.aljazeera.com/opinions/2023/5/2/how-to-ignore-israels-apartheid-learn-from-ursula-von-der-leyen , (Erişim Tarihi: 20.03.2025); Yolande Knell (2023), "Palestinians condemn EU's von der Leyen for 'racist trope' ", **BBC,** 27 Nisan, https://www.bbc.com/news/world-middle-east-65413810 (Erişim Tarihi: 20.03.2025). Esasında mesaj, İsrail'in bölgedeki 'canlı bir demokrasi' olduğu vurgusunun yanı sıra aynı zamanda klasik 'çölü çiçeklendirme' metaforu ile Filistin topraklarındaki İsrail varlığını ırkçı bir söylemle meşru-

apartheid olduğu gerçeği giderek daha fazla kabul görmektedir. Esasında uluslararası hukuk açısından, işgâl altındaki topraklarda İsrailli yerleşimcilerin ve Filistinlilerin İsrail tarafından tesis edilen ve her iki gruba farklı hak ve menfaatler tanıyan bir rejim altında yaşadıkları açıktır. Nitekim Birleşmiş Milletler organları tarafından hazırlanan çok sayıda rapor bu durumu tespit etmiş ve kınamıştır. Örneğin, Genel Kurul tarafından kurulan Bağımsız Uluslararası Gerçekleri Araştırma Misyonu şu sonuca varmıştır: "Yerleşimler sadece İsrailli Yahudilerin menfaati için kurulmuştur ve yerleşimciler ile İşgal Altındaki Filistin Toprakları'nın geri kalan nüfusu arasında tam bir ayrımcılık/ayrıştırma sistemi (*a system of total segregation*) aracılığıyla sürdürülmekte ve geliştirilmektedir. Bu ayrıştırma sistemi, Filistinli nüfusun haklarına zarar verecek şekilde sıkı bir askeri ve kolluk kuvvetleri kontrolü ile desteklenmekte ve kolaylaştırılmaktadır".[31] Ancak İsrail'in *apartheid* rejimi uyguladığı yönündeki görüşler açıkça ilk olarak 1960'larda dile getirilmiştir.[32] Günümüzde de bu görüşe dair bir ciddi bir teveccüh söz konusudur. Mevcut durumda İsrail'in *apartheid* rejimi olduğunu sadece yerel sivil toplum kuruluşları[33] ya da akademisyenler[34] değil, İnsan Hakları İzleme

laştırmaktadır. Zira ilk Yahudi yerleşimcilerden beri Filistin topraklarının "uygar beyaz eller" tarafından işlenip yeşillendirilmeyi ve çiçeklendirilmeyi bekleyen bir çöl, verimsiz bir toprak olarak tanımlanması yaygın bir anlayış halini almıştır. Bu hususta bkz. Ilan Pappé (2018), **İsrail Hakkına On Mit,** Çev. S. Erdem Türközü, Nika Yayınevi, Ankara, s. 19-27; ayrıca bkz. Barguti (2002), s. 285-286.

[31] **Human Rights Council** (2013), Independent International Fact-Finding Mission to Investigate the Effects of Israeli Settlements on the Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights of Palestinians in the Occupied Territory, including East Jerusalem, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session22/A-HRC-22-63_en.pdf (Erişim Tarihi: 05.11.2023), paragraf 103.

[32] BM CERD'in (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination) Uygulanması Özel Raportörü Fayez Abdullah Sayegh 1965 gibi erken bir tarihte, yerli Filistin halkının topraklarından sökülüp atılmasına dayanan Siyonist yerleşimci sömürgeciliğin özünde ırksal bir proje olduğunu ileri sürerek apartheid'a benzer olarak tanımlamıştı. Bkz. Fayez Sayegh (1965), "Zionist Colonialism in Palestine", **PLO Research Centre,** s. 27; https://www.freedomarchives.org/Documents/Finder/DOC12_scans/12.zionist.colonialism.palestine.1965.pdf (Erişim Tarihi: 11.03.2024)

[33] **Yesh Din** (2020), "The Occupation of the West Bank and the Crime of Apartheid: Legal Opinion, https://www.yesh-din.org/en/the-occupation-of-the-west-bank-and-the-crime-of-apartheid-legal-opinion/ (Erişim Tarihi: 14.03.2024); **Al-Haq** (2021), "The Legal Architecture of Israel's Apartheid, https://www.alhaq.org/advocacy/18181.html (Erişim Tarihi: 12.03.2024); **B'Tselem** (2021) "A Regime of Jewish Supremacy From the Jordan River to the Mediterranean Sea: This Is Apartheid", https://www.btselem.org/publications/fulltext/202101_this_is_apartheid , (Erişim Tarihi: 11.03.2024); **BADIL** (2023), "BADIL's Oral Statement: Israel's Colonial-Apartheid Regime Must be Sanctioned", UNHRC54, https://www.badil.org/legal-advocacy/14167.html (Erişim Tarihi: 11.03.2024); **Adalah** (2023), "Israel's ban on Palestinian family unification would not have passed even in Apartheid South Africa", https://www.adalah.org/en/content/view/10799 (Erişim Tarihi: 11.03.2024)

[34] 2009'da bir grup uluslararası akademisyen, İsrail'in işgâl altında tuttuğu topraklardaki yönetiminin hukukî niteliğini inceleyen "İşgal, Sömürgecilik, Apartheid?" başlıklı 300 sayfalık bir rapor yayınladı. Rapor daha sonra kitaplaştırıldı ve 2012 yılında yayımlandı. Bkz. Virginia Tilley (ed.) (2012), **Beyond Occupation: Apartheid, Colonialism and International Law in the Occupied Palestinian Territories,** Pluto Press, Londra. 2023 yılı Ağustos ayında ise (yani 7 Ekim'den kısa süre önce) 900'den fazla akademisyen ve kültür çalışanı, İsrail'in Filistin topraklarındaki işgâlinin apartheid olduğunu vurgulayan bir bildiriye imza attı. Bkz. Maya Pontone (2023), "Israeli Scholars and Artists Call Occupation of Palestine "Apartheid", Hyperallergic, August 13, https://hyperallergic.com/838451/israeli-scholars-and-artists-call-occupation-of-palestine-apartheid/ (Erişim Tarihi: 13.10.2023)

Örgütü[35], Uluslararası Af Örgütü[36] ve BM gibi teşkilatlar da yüksek sesle dile getirmektedir.

BM özelinde bakıldığında, yukarıda zikredilen Sayegh'in öncü raporunun yanı sıra, BM İşgal Altındaki Topraklarda İnsan Hakları Durumu Özel Raportörü olarak görev yapmış olan John Dugard'ın[37] 2007'deki raporu da İsrail'in Filistin topraklarını askeri olarak işgâl altında tuttuğunu ve bu işgâlin unsurlarının, uluslararası hukuka aykırı olan sömürgecilik ve *apartheid* biçimlerini oluşturduğunu ortaya koymuştur.[38] Benzer şekilde BM Özel Raportörü Richard Falk 2014 yılında hazırladığı raporda İsrail'in işgâl altındaki Filistin topraklarındaki politika ve uygulamalarını ayrımcılık ve *apartheid* olgusu ışığında değerlendirmiştir.[39] Yine BM Özel Raportörü Michael Lynk de, işgâl altındaki Filistin topraklarındaki insan hakları durumunu incelediği 2022 yılındaki raporunda, İsrail yönetiminin artık *apartheid* olarak adlandırılabileceğini belirtmiştir.[40] Son olarak BM Özel Raportörü Francesca Albanese, 1 Ekim 2024 tarihli raporunda, "BM üyesi devletleri İsrail'i bir *apartheid* devleti ve uluslararası hukukun sürekli ihlalcisi olarak resmen tanımaya, Apartheid'a Karşı Özel Komite'yi Filistin'deki durumu kapsamlı bir şekilde ele almak üzere yeniden aktif hâle getirmeye ve İsrail'i Birleşmiş Milletler Şartı'nın 6. Maddesi uyarınca üyeliğinin askıya alınabileceği konusunda uyarmaya" çağırmıştır.[41]

Bunlara ilaveten, Uluslararası Adalet Divanı'nın 19 Temmuz 2024'te İsrail'in işgâl altındaki Filistin topraklarındaki politikalarının ve uygulamalarının yasal sonuçlarına ilişkin verdiği istişarî mütalaa yani danışma

[35] İnsan Hakları İzleme Örgütü (2021), "A Threshold Crossed Israeli Authorities and the Crimes of Apartheid and Persecution", https://www.hrw.org/report/2021/04/27/threshold-crossed/israeli-authorities-and-crimes-apartheid-and-persecution , (Erişim Tarihi: 07.12.2023)

[36] **Uluslararası Af Örgütü** (2022)

[37] 7 Ekim 2023 El-Aksa Tufanı'ndan sonra Güney Afrika'nın İsrail'in Gazze'de yaptığı soykırım için 29 Aralık 2023'te UAD'nda açtığı davada Güney Afrika'nın avukatlığını da yapmaktadır.

[38] John Dugard (2007), "Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights in the Palestinian Territories Occupied since 1967, John Dugard", https://digitallibrary.un.org/record/593075?v=pdf#files (Erişim tarihi: 05.11.2023)

[39] Richard Falk (2014), "Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967, Richard Falk", https://www.refworld.org/reference/countryrep/unhrc/2014/en/97349 (Erişim tarihi: 08.12.2023)

[40] Michael Lynk (2022), "Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967, Michael Lynk", https://www.un.org/unispal/document/report-of-the-special-rapporteur-on-the-situation-of-human-rights-in-the-palestinian-territories-occupied-since-1967-report-a-hrc-49-87-advance-unedited-version/ (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

[41] Francesca Albanese (2024), "Genocide as colonial erasure", 1 Ekim, https://docs.un.org/en/A/79/384 (Erişim Tarihi: 16.12.2024).

görüşü, *apartheid* hususunda İsrail'in durumu açısından çığır açıcı bir karar niteliği taşımaktadır. Divan, danışma görüşünün büyük bir bölümünü İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarındaki politika ve uygulamalarının analizine ayırmış ve İsrail'in Batı Şeria'da Filistinliler ile İsrailli yerleşimciler arasında ayrımcılık uygulayan ve sürdüren önlemlerinin, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination – CERD) 3. maddesini ihlal ettiğini tespit etmiştir. Bu madde, sözleşmeye taraf bütün devletlerin "ırk ayrımcılığını ve *apartheid*'ı özellikle kınama ve kendi yetki alanlarındaki topraklarda bu nitelikteki bütün uygulamaları önleme, yasaklama ve ortadan kaldırmayı" taahhüt ettiklerini hüküm altına almaktadır. Her ne kadar Divan, İsrail tarafından Batı Şeria'da Filistinli nüfus ile yerleşimciler arasında uygulanan ayrımı *apartheid* olarak nitelendirilmeksizin bu sonucuna varmış olsa da, Divan Başkanı Yargıç Nawaf Salam ve Güney Afrikalı Yargıç Dire Tladi'nin Divan'ın bu istişarî mütalaası bağlamında ayrıca yaptıkları beyanlarında, *apartheid* ifadesi açıkça kullanılmaktadır. Başkan Salam, "İsrail'in ayrımcı politikaları ve uygulamaları *apartheid* ile eşdeğerdir" ifadesini kullanırken; Yargıç Tladi "İsrail'in politikaları ve uygulamaları *apartheid* olarak nitelendirilebilir" demektedir.[42] Salam, "İsrail'in işgâl altındaki Filistin topraklarında uluslararası hukuku ihlâl eden davranışlarının sistematik ve kasıtlı doğasını gösteren politikalardan" ikisi olarak *apartheid* ve yerleşim politikaları üzerinde özellikle durmuştur. Salam, danışma görüşünün de işaret ettiği üzere, yerleşimcilerin ve Filistinlilerin işgâl altındaki topraklarda İsrail tarafından kurulan ve her iki gruba farklı hak ve menfaatler tanıyan bir rejim altında yaşadıklarına dikkat çekmektedir. Salam ayrıca, Güney Afrika bağlamı dışında *apartheid* suçuna atıfta bulunma konusundaki genel isteksizliği vurgulamakta ve bu isteksizlik göz önüne alındığında Divan'ın CERFD'in 3. maddesini ihlal ettiğini tespitinin ziyadesiyle önemli olduğuna dikkat çekmektedir.[43]

Apartheid gerçekliğinin daha fazla uluslararası aktör tarafından kabul edilmesi, İsrail'in bu ayrımcı siyasetine karşı harekete geçmeleri için devletlere, şirketlere ve uluslararası kurumlara baskı yapmanın yanı sıra, uluslararası kamuoyunu ve sivil toplumu etkileme bağlamında oldukça önemlidir. Aynı zamanda bu durum,

---

[42] Declaration of Judge Tladi (2024), https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/186/186-20240719-adv-01-01-en.pdf (Erişim Tarihi: 25.12.2024)

[43] Declaration of President Salam (2024), https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/186/186-20240719-adv-01-14-en.pdf (Erişim Tarihi: 25.12.2024)

uluslararası hukuk kurumlarının İsrail'in bir *apartheid* rejimi olduğu gerçeğini görmezden gelmesini de zorlaştırmaktadır.[44]

İsrail'de rejimin, kontrolü altındaki nüfusun yaklaşık yarısını temsil eden Yahudi elitler tarafından kontrol ediliyor olması, üstelik bu kontrolün salt devlet mekanizmaları aracılığıyla değil, birtakım güçlü devlet dışı kurumlarıyla[45] sağlanması, rejimin yerleşimci sömürgeci "kazanımlarını" ve Yahudi ulusunun egemenliğini korumak için kurulduğuna işaret etmektedir. Buradan hareketle, İsrail'in tartışmalı topraklar üzerinde kontrolü elinde tutmak için iktidarın baskın grubun elinde olduğu bir "etnokrasi" olduğu ve bu etnokrasinin önemli bir tezahürünün de, İsrail devletinin 'Yahudileştirme' konusunda izlediği koordineli stratejisi olduğunu ileri sürülmüştür.[46] Dolayısıyla İsrail, sadece bir Yahudi devleti olarak değil, Filistinlilerle ilişkilerinde ciddi sonuçları olan Yahudileştirici bir devlet (*Judaizing* state) olarak da nitelendirilmektedir.[47] Bununla birlikte, zaman içerisinde işgâlin sürekliliğinin de bir sonucu olarak İsrail'deki rejimin artık etnokrasinin ötesine geçerek, bir *apartheid* rejimi haline geldiğini göz ardı etmek mümkün değildir. Zira işgâl altındaki Filistin topraklarının bölünmüşlüğünün iyice pekiştirildiği Oslo Anlaşmaları sonrası durum göz önünde bulundurulduğunda, İsrail'in kontrolü altında şu farklı kategorilerde insan gruplarının mevcudiyeti söz konusudur:

- Yahudi vatandaşlar,
- Filistinli (ve diğer Yahudi olmayan) vatandaşlar,
- İşgal altındaki Doğu Kudüs'te yaşayan Filistinliler,
- Batı Şeria'daki Filistinliler (ki bunlar da A, B ve C Bölgesi'nde yaşayan Filistinliler olarak üçe ayrılmaktadır),
- Gazze'de Yaşayan Filistinliler.

---

[44] Smadar Ben-Natan, (2022), **"The Apartheid Reports: A Paradigm Shift on Israel/Palestine (Part I)", Opinio Juris,** 12 Nisan.

[45] Arazi İdaresi (Israel Land Administration-ILA), Yahudi Ulusal Fonu (Jewish National Fund-JNF), Yahudi Ajansı (Jewish Agency for Israel-JAFI) gibi.

[46] Oren Yiftachel (2006), **Ethnocracy: Land and Identity Politics in Israel/Palestine,** University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

[47] İsrail rejiminin iki milletin yaşadığı toprakları ve iktidar aygıtını Yahudileştirerek, dar sınırlara hapsedilmiş Filistin bölgeleri hariç olmak üzere tüm topraklar üzerinde Yahudi üstünlüğünü tesis edici yönüne, yani etnokratik ve sömürgeci niteliğine atfen bu ifade önerilmektedir. Bkz. Oren Yiftachel (2023), "Deepening apartheid: The political geography of colonizing Israel/Palestine", **Frontiers in Political Science,** Cilt: 4, Sayı: 981867, s. 2-3.

7,2 milyon kişiden oluşan İsrail'in Yahudi vatandaşları oy hakkına sahiptir. İsrail'in her bölgesinde mülk kiralayabilir, satın alabilir ya da sahip olabilirler. Yahudiler için evlendiklerinde aile birleşimi konusunda herhangi bir kısıtlama yoktur, eşleriyle istedikleri İsrail toprağında birlikte yaşayabilirler. Yahudiler Batı Şeria'da Filistinlilere ait mülkleri neredeyse hiç ceza almadan yok edebilirler; ki etmektedirler.[48] Nitekim 2005 ile 2022 yılları arasında Batı Şeria'daki Filistinlilere yönelik yerleşimci saldırılarına ilişkin tüm soruşturmaların yüzde 93'ü iddianame düzenlenmeden kapatılmış; Filistinlilerin İsrail polisine yaptığı şikâyetlerin de yüzde 80'inden fazlası hiç soruşturulmamıştır.[49] 19 Temmuz 2018'de Knesset'in İsrail'i Yahudi halkının devleti olarak tanımlayan Yahudi Ulus Devleti Yasası'nı kabul etmesi, İsrail devletinin yalnızca bu kategoride yer alan Yahudi vatandaşların çıkarlarına hizmet etmek amacıyla var olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır. Nitekim "*İsrail toprakları, Yahudi halkının tarihi vatanıdır ve İsrail Devleti burada kurulmuştur*" ve "*İsrail Devleti, Yahudi halkının doğal, kültürel, dini ve tarihi kendi kaderini tayin hakkını yerine getirdiği ulusal yurdudur*" gibi hükümler içeren bu yasada, kendi kaderini tayin hakkı sadece Yahudilere yönelik bir hak olarak tanımlanmıştır.[50]

İsrail'de 2,5 milyon Filistinli ve diğer Yahudi olmayan vatandaş bulunmakta olup, bunlar da oy hakkına sahiptir. Ancak bu grupların uygulamada İsrail'de toprak satın almaları ya da toprak sahibi olmaları engellenmektedir.[51] Filistin vatandaşlarının Batı Şeria veya Gazze'deki aile fertlerinin İsrail'de kendileriyle birlikte yaşaması yasaktır. Yani İsrail topraklarında yaşayan Filistinliler Batı Şeria veya Gazze'den biriyle evlendiklerinde eşleri İsrail'e gelememektedir. Ayrıca İsrail hükümetini protesto eden Filistinliler sık sık orantısız şiddet veya cezalandırma

---

[48] İşgal altındaki Batı Şeria'da süregiden devlet destekli yerleşimci şiddetini konu edinen çarpıcı bir belgesel için bkz. **TRT World** (2024). "Kutsal İşgal: Filistin Topraklarını Gaspetmek" Belgeseli.

[49] **Yesh Din** (2023), "Data Sheet, December 2022: Law Enforcement on Israeli Civilians in the West Bank (Settler violence) 2005-2022", https://www.yesh-din.org/en/data-sheet-december-2022-law-enforcement-on-israeli-civilians-in-the-west-bank-settler-violence-2005-2022/ (Erişim Tarihi: 12.09.2024)

[50] Joseph Massad (2022), "Jewish 'self-determination' or Jewish supremacy?", **Middle East Eye,** 21 Kasım. Öte yandan Massad, 2018 tarihli bu yasadan sonra insan hakları savunucularının İsrail'in Yahudi üstünlükçü politikalarına ilişkin itiraflarının övgüden ziyade kınamayı hak etiğini, çünkü çok geç kalındığını ifade etmektedir. İsrail'in Yahudi üstünlüğünün ve apartheid suçlarının Yahudi Ulus Devleti Yasası ile başlamadığını vurgulayarak, bu yasanın ülkenin onlarca yıllık kurumsal ve sömürgeci ırkçılığını pekiştirdiğine dikkat çekmektedir. Bkz. Joseph Massad (2021), "Israel has long been an apartheid state. Admitting it now is too little, too late", **Middle East Eye,** 6 Mayıs.

[51] **Adalah** (2011), "The Inequality Report The Palestinian Arab Minority in Israel", s. 32, https://www.adalah.org/uploads/oldfiles/upfiles/2011/Adalah_The_Inequality_Report_March_2011.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023)

ile karşı karşıya kalmaktadır. Ayrımcılığı derinleştiren bir diğer husus da Filistinli okulların, yerel konseylerin ve belediyelerin Yahudilerden çok daha az fon almalarıdır.[52]

İsrail işgâli altındaki Doğu Kudüs'te ise 350.000'den fazla Filistinli yaşamaktadır.[53] Doğu Kudüs'te yaşayan Filistinliler İsrail vatandaşı değildir. İsrail'in 1967'de Doğu Kudüs'ü ilhak etmesinden bu yana, Doğu Kudüs'teki Filistinlilere İsrail'de yaşamak isteyen bir yabancıya tanınan statünün aynısı olan "daimi ikamet" statüsü uygulamaktadır. Bu statü İsrail'in takdirine bağlı olarak iptal edilebilir, ki İsrail 1967-2020 arasında 14,701 Doğu Kudüslü Filistinlinin oturma iznini elinden almıştır.[54] İsrail ayrıca Filistinlilerin Doğu Kudüs'teki inşaat izni başvurularının neredeyse tamamını reddetmektedir. Bu da Doğu Kudüs'teki Filistinlilere ait evlerin çok büyük kısmının yasadışı kabul edildiği ve her an yıkılabileceği anlamına gelmektedir.[55] Özetle, İsrail'in ayrımcı ve ırkçı planlama politikası nedeniyle Filistinliler âdeta izinsiz inşaat yapmaya zorlanmakta ve bu nedenle her gün yıkım korkusu içinde yaşmaktadır.[56] İsrail yasaları ayrıca Yahudilerin 1948'den önce Doğu Kudüs'te sahip oldukları mülkleri devralmalarına izin verirken, Filistinlilerin 1948'den önce sahip oldukları -Batı Küdüs veya başka herhangi bir yerdeki- hiçbir mülkü devralmalarına izin vermemektedir. Ayrıca Kudüs'te de yine Filistinlilere ait okullar, klinikler, hastaneler, parklar ve yollar Yahudilere göre daha az finanse edilmektedir.

Batı Şeria'da yaşayan Filistinliler ise, Oslo II sonrası yapılan bölümlendirme sonucunda üç ayrı kategoriden oluşmakta olup (Bkz. Şekil 1), hepsinin ortak paydası elli sekiz yıldır süren İsrail askeri işgâline maruz kalmalarıdır. Batı

---

[52] **Adalah** (2011), s. 20-21.

[53] **B'Tselem** (2019), "East Jerusalem", https://www.btselem.org/jerusalem , (Erişim Tarihi: 20.03.2025). 2019'da güncellenen bu veri, mevcut durumda yani 2025 itibariyle Doğu Kudüs'te yaşayan Filistinli sayısının muhtemelen daha fazla olduğu konusunda bir fikir vermektedir.

[54] **İnsan Hakları İzleme Örgütü** (2021); .**İnsan Hakları İzleme Örgütü** (2017), "Israel: Jerusalem Palestinians Stripped of Status", https://www.hrw.org/news/2017/08/08/israel-jerusalem-palestinians-stripped-status, (Erişim Tarihi: 07.12.2023).

[55] Irus Braverman (2007), "Powers of Illegality: House Demolitions and Resistance in East Jerusalem", **Law & Social Inquiry,** 32(2), ss. 333-372.

[56] İsrail (Donald Trump'ın ABD başkanlık koltuğuna ikinci kez oturduktan kısa bir süre sonra Gazze'deki Filistinlileri zorla yerinden etme planını gündeme getirmesinin ardından) on yıllardır uygulayageldiği Ramazan ayında Doğu Kudüs'te ev yıkmama politikasını değiştirmiştir. Nitekim İsrailli sivil toplum kuruluşu Ir Amim'in X hesabından yapılan paylaşıma göre, muhtemel tepki nedeniyle Ramazanda Doğu Kudüs'te Filistinlilerin evlerini yıkmaktan kaçınan İsrail'in, bu sene Ramazan ayının sadece ilk haftasında dört evi yıktığına dikkat çekilmektedir. Doğu Kudüs'te 2023'te 140 ev, 2024'te 181 ev yıkan İsrail'in, 2025'in başından bu yana 46 ev yıktığı belirtilmektedir. Bkz. https://x.com/IrAmimAlerts/status/1897303113394217102, (Erişim Tarihi: 20.03.2025).

Şeria'nın A Bölgesinde yaşayan 1,6 milyon Filistinlinin, bizzat kendi hayatlarını kontrol eden hükümete oy verme hakları yoktur. Batı Şeria içinde hareket özgürlüğüne sahip olmadıkları gibi Batı Şeria'yı da izinsiz terk edemezler. Ve eğer üç yıldan fazla bir süre için ayrılırlarsa ikamet haklarını kaybedebilirler.[57] "İdari gözaltı" olarak bilinen bir uygulama ile suçlama olmaksızın süresiz olarak hapsedilebilirler.[58] Batı Şeria'nın B Bölgesi'nde yaşayan 1,3 milyon Filistinli de hareket ve ifade özgürlükleri ile ikamet ve toplanma hakları konusunda Batı Şeria A Bölgesi Filistinlileri ile aynı kısıtlamalarla karşı karşıyadırlar. Ayrıca, Batı Şeria'nın A veya C bölgesine her geçişlerinde Filistinliler (ve aynı zamanda bütün ürünler) İsrail kontrol noktalarından geçmek zorundadır. Filistinlilerin bu sınırlar üzerinde hiçbir kontrolü yoktur. A veya B bölgesinde yaşayan Filistinli çiftçiler, tarlası C Bölgesinde olduğu için kendi mülkiyetindeki toprağına erişmek için izin almak zorundadır. Dahası, mevcut İsrail hükümeti (tıpkı C Bölgesi'nde olduğu gibi) B Bölgesi üzerindeki kontrolünü de genişletmeye başlamış ve bu bölgeyi İsrail'in devam eden toprak gaspları ve nüfus azaltma çabalarının bir sonraki ana alanı haline getirmiştir. Zira İsrail Kabinesi 2024'te Batı Şeria'da beş yerleşimin (ileri karakolun) yasallaştırılmasını ve B Bölgesi'ndeki İsrail yerleşimlerinde binlerce yeni konut için ihale açılmasını içeren planı onayladıktan[59] kısa bir süre sonra da İsrail ordusu, Ramallah'ın batısında Filistinlilere ait 441 dönüm araziye el koymuştur.[60] Batı Şeria'nın C Bölgesi'nde yaşayan 100 bin Filistinli, A ve B Bölgesi'ndeki Filistinliler gibi hareket ve ifade özgürlüklerinin yanı sıra ikamet ve toplanma hakları açısından da daha fazla kısıtlamayla karşı karşıyadırlar. C Bölgesi'ndeki arazinin sadece yüzde 1'inden daha az kısmında Filistinlilerin inşaat yapmasına müsaade edilmektedir.[61] İsrail, C Bölgesinde yaşayan binlerce Filistinlinin mülkünü izinsiz oldukları gerekçesiyle yıkmakta ve binlerce aileyi yerinden etmektedir. Üstelik işgalci bir gücün sivil nüfusunu işgâl altındaki bir

---

57 İsrail, 1967'den 1994'e 27 yıl boyunca Gazze'de yaşayan 100 binden fazla kişinin ve Batı Şeria'da yaşayan yaklaşık 140 bin kişinin ikamet haklarını ellerinden almıştır. Bkz. Akiva Eldar (2012), **"**Israel Admits It Revoked Residency Rights of a Quarter Million Palestinians**"**, **Haaretz,** 12 Haziran.

58 **B'Tselem,** "Administrative Detention" (2024). https://www.btselem.org/administrative_detention (Erişim Tarihi: 06.02.2024). İşgal altındaki Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te 7 Ekim 2023'ten beri gözaltına alınan Filistinlilerin sayısı 10 bin 800'ü aşmıştır. Bkz. **Anadolu Ajansı** (2024), **"**İsrail güçleri, işgâl altındaki Batı Şeria'da 35 Filistinliyi gözaltına aldı**"**, 19 Eylül.

59 **Anadolu Ajansı,** (2024), **"**Israeli Cabinet approves plan to legalize 5 settlements in West Bank**"**, 28 Haziran.

60 **Anadolu Ajansı** (2024), **"**İsrail, Batı Şeria'da Filistinlilere ait 441 dönüm araziye el koydu**"**, 17 Temmuz.

61 **Dünya Bankası** (2013), **"**Area C and the Future of the Palestinian Economy**"**, https://documents1.worldbank.org/curated/en/257131468140639464/pdf/Area-C-and-the-future-of-the-Palestinian-economy.pdf?_gl=1*10w8x-fa*_gcl_au*MTgyNjQzODMyLjE3MjYyNjMoNzM,(Erişim Tarihi: 04.01.2023)

bölgeye nakletmesinin Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin açıkça ihlali anlamına gelmesine rağmen[62], C Bölgesi'ndeki İsrail yerleşimlerinde binlerce konut inşa edilmektedir. Son olarak İsrail, Oslo Anlaşması uyarınca Filistin Yönetiminin arazi tescili yapabildiği tek alan olan C bölgesindeki bu yetkiyi de ele geçirmiştir. Nitekim İsrail Güvenlik Kabinesinin, 11 Mayıs 2025'te, Batı Şeria'nın tamamen İsrail'in kontrolünde olan C bölgesinde arazi kayıtlarının yeniden başlatılmasına onay verdiği açıklanmıştır. Bu karar İsrail'in Batı Şeria'da kurduğu ve işgal bölgesindeki arazi mülkiyet işlemlerini yürüten resmi biriminin, C bölgesindeki arazilerin tapu kayıtlarının düzenlemesi, satış izinleri vermesi, harçları toplaması ve kayıt işlemlerini denetlemesini yapacağı anlamına gelmektedir.[63]

Batı Şeria'da Filistinliler açsından durumu daha da vahim kılan bir diğer etken de İsrail'in II. İntifada sonrasında, 2002 yılında tek taraflı ve uluslararası hukuka aykırı olarak inşasına başladığı "Duvar"dır.[64] İsrail "geçiçi bir güvenlik önlemi" olduğunu ileri sürse de, aslında Duvar, işgâl altındaki Batı Şeria'daki Filistinlileri İsrail'den, ilhak edilen Doğu Kudüs'ten ve Batı Şeria'daki Filistin topraklarına yasadışı olarak inşa edilen İsrail yerleşim birimlerinden ayırmak amacıyla inşa edilmiştir. Zira Duvar, Doğu Kudüs dâhil Batı Şeria topraklarının yüzde 10'undan fazlasını yalıtarak 219 Filistin bölgesini doğrudan etkilemiştir.[65] İnşası için Filistinlilerin topraklarının gasp edilmesinin yanı sıra on binlerce

---

[62] 1949 tarihli savaş sırasında sivillerin korunmasına ilişkin Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 49. madde 6. fıkrası, işgâlci devletin işgâl ettiği devlet topraklarına kendi vatandaşlarını yerleştirmesini yasaklamaktadır. İsrail Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'ni imzalamakla birlikte yasal olarak sözleşmeyi henüz onaylamamıştır. İsrail, Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te ele geçirdiği bölgeleri "işgâl altında" değil, "tartışmalı" ya da "ihtilaflı alan" olarak nitelendirmekte; Filistinlilere yönelik ihlallerinin, inşa ettiği Yahudi yerleşim yerlerinin uluslararası hukuka aykırı olmadığını, dolayısıyla da sözleşmeyi ihlal etmediğini öne sürmektedir. (Filistin Yönetimi ise sözleşmeye 2 Nisan 2014 itibarıyla taraf olduğunu açıklamıştır). Öte yandan Uluslararası Adalet Divanı'nın görüşüne göre, bu sözleşme İsrail için bağlayıcıdır. Zira gerek İsrail gerekse Ürdün 1967 Savaşı'ndan önce bu sözleşmeye taraf olmuşlardır. Divan bu görüşünü, işgâlci güç İsrail tarafından, Doğu Kudüs ve çevresi de dâhil olmak üzere işgâl altındaki Filistin topraklarında Duvarın inşa edilmesinden doğan hukuki sonuçlarına ilişkin olarak 9 Temmuz 2004 tarihli danışma görüşünde açıkça belirtmiştir. Bkz. **Uluslararası Adalet Divanı** (2004), "İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Duvar İnşasının Hukuki Sonuçlarına İlişkin Danışma Görüşü", https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-178825/ (Erişim Tarihi: 08.09.2023).

[63] Birleşmiş Milletler, İsrail'in Oslo Anlaşmaları öncesindeki duruma dönülmesini yani İsrail tarafından C bölgesindeki arazi kayıtlarının yeniden başlatılmasına İsrail Güvenlik Kabinesinin onay vermesini 'tehlikeli bir hareket' olarak nitelemiştir. Bkz. **Anadolu Ajansı** (2025), "BM'den, İsrail'in, Batı Şeria'daki arazi tescilini yeniden başlatma kararına 'tehlikeli' nitelemesi", 13 Mayıs.

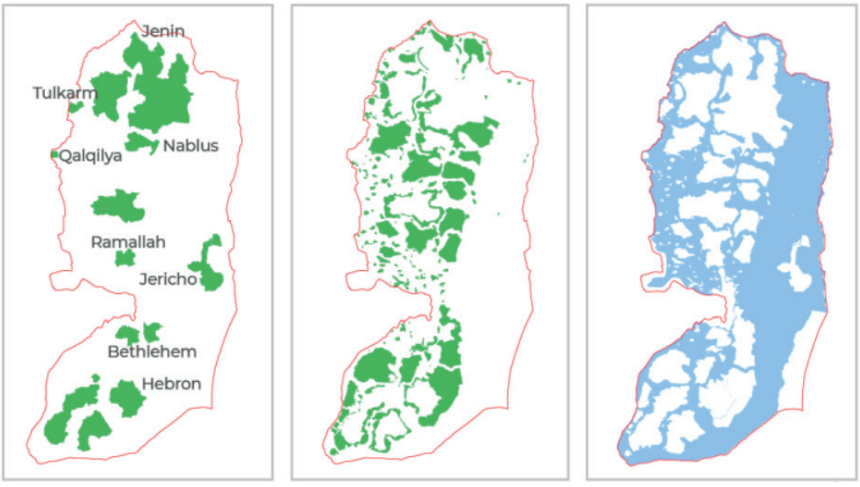
[64] "Apartheid Duvarı" (Apartheid Wall) olarak da adlandırılan duvarın inşa edilen ve projelendirilen toplam uzunluğu 713 km olup, 2022 itibarıyla, onaylanan güzergâhın yaklaşık yüzde 65'i tamamlanmıştır. Bkz. **Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA)** (2022), "The humanitarian impact of 20 years of the Barrier", https://www.ochaopt.org/content/humanitarian-impact-20-years-barrier-december-2022 (Erişim Tarihi: 18.09.2024). Uluslararası Adalet Divan yukarıda bahsigeçen 2004 yılındaki istişari mütalaasında duvarın yasadışı olduğuna hükmederek İsrail'in duvarın inşasına son vermesi ve duvar inşasından zarar gören Filistinlilere tazminat ödemesi gerektiğini ifade etmiştir. Bkz. Uluslararası Adalet Divanı (2004).

[65] **Uluslararası Af Örgütü** (2022)

Filistinlinin hareketini kısıtlayan ve onları ailelerinden, mülklerinden, işlerinden, okullarından, tıbbî tesislerden ve Kudüs'teki kutsal yerlerden ayıran bu devasa bariyer, Filistinlilerin çalışma, eğitim görme, tıbbî bakıma erişim, özgürce ibadet etme gibi temel insan haklarını sınırlandırmaktadır.

Şekil 1 - Batı Şeria – A, B ve C Bölgeleri

A Bölgesi Filistin kontrolü % 18	B Bölgesi İsrail/Filistin ortak kontrolü % 22	C Bölgesi İsrail kontrolü % 60

Kaynak: OCHA (2023)

Gazze'deki Filistinliler ise, elli sekiz yıldır İsrail askeri işgâli, on sekiz yıldır kuşatma altında yaşayan ve 7 Ekim 2023'ten bu yana da İsrail'in soykırımına[66]

[66] Soykırım, ister barış ister silahlı çatışma zamanlarında işlenmiş olsun, uluslararası hukuka göre bir suçtur. İsrail'in 1950 yılında onayladığı Soykırım Sözleşmesi ve Roma Statüsü kapsamında yasaklanmış ve suç sayılmıştır. BM Genel Kurulunun 9 Aralık 1948 tarihli ve 260 A (III) sayılı Kararıyla kabul edilen ve 12 Ocak 1951'de yürürlüğe giren Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşme'nin II. maddesi uyarınca, soykırım suçunun temelini oluşturan beş spesifik eylem bulunmaktadır: Gruba mensup olanların öldürülmesi; Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi; Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek; Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak; Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek. Soykırım suçunun oluşması için bu eylemlerin "ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla" işlenmesi gerekir. Bu özel niyet, soykırımı uluslararası hukuk kapsamındaki diğer suçlardan ayıran şeydir. Uluslararası Af Örgütü, İsrail'in 7 Ekim 2023 ile Temmuz 2024 tarihleri arasında Soykırım Sözleşmesi kapsamında yasaklanmış olan öldürme, ciddi bedensel veya zihinsel zarar verme ve Gazze'deki Filistinlilerin fiziksel olarak tamamen veya kısmen yok olmalarına yol açacak yaşam koşullarını kasten uygulama fiillerini işlediği sonucuna varmak için yeterli dayanak bulmuş ve bu eylemlerin, Soykırım Sözleşmesi kapsamında korunan bir grup olan Filistin nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan Gazze'deki Filistinlileri yok etmek amacıyla gerçekleştirildiği sonucuna varmıştır. Bkz. **Uluslararası Af Örgütü** (2024), "'You Feel Like You Are Subhuman': Israel's Genocide Against Palestinians in Gaza", https://www.amnesty.org/en/documents/mde15/8668/2024/en/ (Erişim Tari-

maruz kalan kesimi oluşturmaktadır. Bu yönüyle Gazze'deki durum işgâl altındaki diğer Filistin topraklarından çok daha vahim olagelmiştir. 7 Ekim sonrasında ise bu durum çok başka bir boyuta, *apartheid* ve ablukanın ötesinde, artık soykırıma dönmüştür.[67] İsrail 7 Ekim'den sonra İsrail Gazze'de yüz binlerce[68] Filistinliyi öldürmüş; kalanların da barınma, elektrik, sağlık, su ve gıdaya erişim haklarını ellerinden almıştır. İsrail ayrıca Gazze nüfusunun yarısını açlıktan öldürmekte[69] ve geri kalanları korkunç bir susuzluk,[70] açlık ve gıda güvensizliği koşullarında bırakmaktadır.[71] İsrail Gazze'de su miktarını yüzde 94 oranında

hi: 18.01.2025). BM'nin İşgal Altındaki Filistin Toprakları Özel Raportörü Francesca Albanese, 25 Mart 2024'te yayımladığı raporda, İsrail'in BM Soykırım Sözleşmesi'nde listelenen beş eylemden üçünü ihlal ettiğine dair açık belirtiler bulunduğunu belirtmiştir. Francesca Albanese (2024), "Anatomy of a Genocide Report", 25 Mart, https://digitallibrary.un.org/record/4060409?v=pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2024). Son olarak Birleşmiş Milletler İşgal Altındaki Topraklar Hakkında Bağımsız Uluslararası Soruşturma Komisyonu, 13 Mart 2025 tarihinde yayımladığı 49 sayfalık raporda, İsrail'in Gazze'deki çatışmalar sırasında sağlık tesislerini sistematik olarak tahrip ederek Filistinlilere karşı soykırım eylemleri gerçekleştirdiğini ve cinsel şiddeti bir savaş stratejisi olarak kullandığını raporlamıştır. Bkz. **Human Rights Council** (2025), Independent International Commission of Inquiry on the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and Israel, "More than a human can bear": Israel's systematic use of sexual, reproductive and other forms of gender-based violence since 7 October 2023", https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/sessions-regular/session58/a-hrc-58-crp-6.pdf , (Erişim Tarihi: 18.03.2025)

[67] İsrail'in 7 Ekim sonrasında Gazze'de işlediği suçun adının uluslararası toplum tarafından net bir biçimde soykırım olarak konulduğu aşikârdır. Ayrıca Güney Afrika Cumhuriyeti'nin 29 Aralık 2023'te Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) başvurarak 1948 tarihli BM Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi çerçevesinde İsrail'in Gazze'de yaptığı 'soykırım'dan sorumlu tutulmasını ve işgâlci rejimin derhal durdurulmasını istemiştir. Bu önemli adımla birlikte diğer ülkeler de açılan davaya dâhil olmaya; Güney Afrika'yı ve Filistin'i desteklemeye başlamıştır. Söz konusu davaya Nikaragua, Kolombiya, Libya, Meksika, Filistin Devleti, İspanya, Türkiye (7 Ağustos 2024'te) ve son olarak 13 Eylül 2024'de Şili müdahil olmuştur. Bkz. **Uluslararası Adalet Divanı** (2024), "Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)". İsrail'in Ekim 2023'te Gazze'ye yönelik başlattığı ve hâlâ devam eden soykırımı karşısında BM Güvenlik Konseyi'nin sergilediği performansı karşılaştırmalı olarak inceleyen bir çalışma için bkz. Berdal Aral, (2025), "How the UN Security Council's Failure to Uphold International Law Has Contributed to Violence and Chaos in the Muslim World: The Wars of Aggression Against Yemen (2015-) and Gaza (2023-)", **The Boğaziçi Law Review,** Cilt: 2, Sayı: 2, ss. 130-153.

[68] Gazze Sağlık Bakanlığı'nın yayımladığı verilere göre, 7 Ekim 2023 ile 16 Eylül 2024 arasında en az 41.226 Filistinli öldürüldü ve 95.413 kişi yaralandı. 31 Ağustos 2024 itibarıyla tam bilgileri tespit edilenlerin sayısı 34 bin 344 kişi ve bunların 11 bini çocuk. Bkz. **Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA)** (2024), "Humanitarian Situation Update 218, Gaza Strip", https://www.unocha.org/publications/report/occupied-palestinian-territory/humanitarian-situation-update-218-gaza-strip-enhe , (Erişim Tarihi: 19.09.2024). Ayrıca bkz. Health Cluster's Unified Dashboard (2024), https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiODAxNTYzMDYtMjQ3YSooOTMzLTkxMWQtOTU1NWEwMzE5NTMwIiwidCI6ImY2MTBjMGI3LWJkMjQtNGIzOSo4MTBiLTNkYzI4MGFmYjU5MCIsImMiOjh9 (Erişim Tarihi: 19.09.2024). Öte yandan bilgileri tespit edilemeyen binlerce Filistinlinin daha yaşamını kaybettiği tahmin edilmektedir. Gerçekte ölenlerin sayısının 186.000 veya daha fazla olabileceğini tahmin eden dikkate değer bir çalışma için bkz. Rasha Khatib, Martin McKee ve Salim Yusuf (2024), "Counting the dead in Gaza: difficult but essential", The Lancet, Cilt: 404, Sayı:10449, ss. 237-238.

[69] **BM Haberler** (2024), "Gazans stalked by hunger, disease and death, warns UN's top aid official", 8 Şubat, https://news.un.org/en/story/2024/02/1146347 , (Erişim Tarihi: 16.01.2025).

[70] İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch), İsrailli yetkililerin Gazze'deki Filistinlileri temel insani yaşam için gerekli olan içme ve temizlik için güvenli suya erişimden kasıtlı olarak mahrum bıraktığını tespit etmiştir. Bkz. **İnsan Hakları İzleme Örgütü** (2024), "Extermination and Acts of Genocide: Israel Deliberately Depriving Palestinians in Gaza of Water," https://www.hrw.org/report/2024/12/19/extermination-and-acts-genocide/israel-deliberately-depriving-palestinians-gaza , (Erişim Tarihi: 02.01.2025)

[71] **The Integrated Food Security Phase Classification (IPC)** (2024), The Gaza Stirp, https://www.ipcinfo.org/file-

azaltmıştır.[72] Yine İsrail, Gazze'deki tüm hastanelere zarar vermiş ya da tamamen yıkmıştır.[73] Gazze'deki okulların yüzde 76'sını tamamen yok etmiştir.[74] İsrail ayrıca Gazze'deki 2.3 milyon Filistinlinin neredeyse tamamını zorla yerinden etmiştir. İsrail ordusu, 7 Ekim 2023'te başlayan saldırılarına 19 Ocak 2025'te sağlanan ateşkese kadar devam etmiştir. 15 Ocak 2025'te ABD, Mısır ve Katar arabuluculuğunda üç aşamalı ateşkes üzerinde uzlaşılmış ve 19 Ocak 2025'te ateşkes yürürlüğe girmiştir.[75] Ancak 1 Mart 2025'te ateşkesin ilk aşamasının süresinin dolmasından sonra, İsrail 18 Mart 2025'te ateşkes anlaşmasını bozarak Gazze'ye yönelik saldırılarını ve kara harekâtını yeniden başlatmıştır. İsrail'in saldırılarında 72 saatten daha kısa bir sürede 750'nin üzerinde Filistinli hayatını kaybetmiştir. İsrail'in saldırıları başlatmasının ardından en az 120 bin kişi de yerinden edilmiştir.[76]

4.1. İşgal Altındaki Topraklarda *Apartheid*'in "İşlevsel" Mekânları: Yasadışı Yerleşimler

İsrail, 1948'den bu yana Filistinlileri topraklarından ve evlerinden mahrum bırakmak için ciddi toprak gaspları uygulamaktadır. İsrail'deki Filistinliler ile işgâl altındaki topraklarda yaşayan Filistinliler farklı yasal ve idari rejimlere tabi olsalar da, İsrail bütün bölgelerde benzer arazi kamulaştırma yöntemleri kullanmıştır. İsrail Yahudilerin toprak üzerindeki kontrolünü en üst seviyeye çıkarmak ve Filistinlilerin varlığını en aza indirmek için, Filistinliler büyük ölçüde yoğun nüfuslu olan ayrı yerleşim bölgelerine hapsedilmiştir. İsrail politikaları, devlet arazilerinin ayrımcı bir şekilde tahsis edilmesine izin verirken, bu politikalar gerek İsrail içinde gerekse işgâl altındaki Filistin topraklarında yalnızca Yahudi İsraillilere fayda sağlamak amacıyla

admin/user_upload/ipcinfo/docs/IPC_Gaza_Strip_Acute_Food_Insecurity_Feb_July2024_Special_Brief.pdf (Erişim Tarihi: 02.09.2024)

[72] **Oxfam** (2024), "Water War Crimes: How Israel has weaponised water in its military campaign in Gaza", https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621609/bp-water-war-crimes-180724-en.pdf;jsessionid=4AAEAF1F3401682CBBC62DF3BFA2FC7F?sequence=1 (Erişim Tarihi: 04.09.2024)

[73] **El-Cezire** (2023), "Israel's attacks on hospitals 'should be investigated as war crimes': HRW"

[74] **Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA)** (2024), "Humanitarian Situation Update 179, Gaza Strip", https://www.unocha.org/publications/report/occupied-palestinian-territory/humanitarian-situation-update-179-gaza-strip-enarhe

[75] Bu aşamada Hamas İsrailli üç kadın rehineyi, İsrail de cezaevlerinde bulunan 90 Filistinliyi serbest bırakmıştır. 30 Ocak ve 1 Şubat'ta karşılıklı takaslar sürmüş; ateşkesin ilk aşamasındaki kapsamlı son takas ise 26 Şubat'ta gerçekleştirilmiştir.

[76] **Anadolu Ajansı** (2025), "İsrail Beyt Lahiya kentine tanklarla girerek yoğun saldırılar düzenledi", 21 Mart.

uygulanmıştır.[77] Gaspedilen toprakların Yahudi İsrailliler açısından en kaydadeğer fayda sağladığı alanlar yasadışı yerleşim yerleri olmuştur. İşgal altındaki Filistin topraklarında oluşturulan yasadışı yerleşimler İsrail'in *apartheid* uygulamalarının somut yansıma bulduğu mekânlar olarak öne çıkmaktadır.

1995 tarihli Oslo II Anlaşması (Batı Şeria ve Gazze Geçici Anlaşması) ile İsrail, C bölgesini yani Batı Şeria topraklarının büyük bölümünün denetimini ele geçirmiş ve bu topraklarda yerleşimlerin genişletilmesi siyaseti izlemiştir. Eylül 2024 itibariyle işgâl altındaki Batı Şeria'da 3 milyon Filistinli ve yaklaşık 500 bin Yahudi yaşamaktadır. Batı Şeria'da Yahudilerin ikamet ettiği 140'tan fazla Yahudi yerleşimi[78], (ki bunlar BM tarafından da yasadışı kabul edilmektedir[79] ve son olarak 19 Temmuz 2024 tarihli UAD kararıyla[80] da yasadışı oldukları tekrar teyit edilmiştir) Filistinli toprak sahipleri veya Filistinlilerin köylerinden gasp edilen arazi üzerine kuruludur. Filistin bölgelerinin içinde kalan topraklarda bulunuyor olmaları gerçeğine rağmen, Yahudi yerleşimlerinin İsrail hukukuna, haklarına ve ayrıcalıklarına tabi olması, *apartheid* nitelikli bir hukuk yapısı yaratmaktadır. Somutlaştırmak gerekirse örneğin bir yerleşimcinin ikamet ettiği bir yerde bir

---

[77] **Uluslararası Af Örgütü** (2022).

[78] Batı Şeria'daki 'yerleşimler' (settlements) ve 'ileri karakol' (outpost) olarak adlandırılan birimler farklılık arz etmektedir. Zira uluslararası hukuka göre yasa dışı olmalarına rağmen İsrail, yerleşimlerin yasal olduğunu iddia etmektedir. Öte yandan 'ileri karakol' olarak adlandırılan yerleşimler ise İsrail kanunlarına göre de yasa dışıdır. Buna rağmen, bütün ileri karakolların ihtiyaç duyduğu su, elektrik gibi girdiler İsrail tarafından tedarik edilmektedir. Veriler için bkz. **Peace Now** (2024), https://peacenow.org.il/en/ , (Erişim Tarihi: 04.12.2023)

[79] Yerleşimler altı BM Güvenlik Konseyi kararı ile yasadışı olarak kınanmıştır (446, 452, 465, 471, 904 ve 2334 Sayılı Kararlar). Bu kararlarda İsrail'in yerleşim faaliyetlerinin barışın önünde engel teşkil ettiği ve geçerliliği olmadığı ortaya konulmuştur. İlk olarak BM Güvenlik Konseyi'nin 1979 tarihli 446 sayılı kararında, İsrail'in 1967'den bu yana işgâl ettiği Filistin ve Arap topraklarındaki yerleşim politikasının yasal meşruiyeti olmadığı belirtilmiş; İsrail'e, "işgâlci güç, sivil nüfusunun bir bölümünü işgâl ettiği bölgelere devredemez ve yasal statüyle coğrafi niteliği değiştirecek veya 1967'den beri işgâl edilen Arap bölgelerinin demografik yapısını etkileyecek herhangi bir eylemde bulunamaz" ifadesi ile de, 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 49. maddesinin 6. fıkrasına uyma çağrısında bulunmuştur. 1980 tarih ve 465 sayılı karar da, İsrail'e "mevcut yerleşimleri kaldırma ve özellikle 1967'den beri işgâl edilen Arap topraklarında, Kudüs de dâhil olmak üzere, yerleşimlerin kurulmasını, inşasını ve planlanmasını acilen durdurma" çağrısı yapmıştır. Son olarak 23 Aralık 2016'da (ABD'nin çekimser kaldığı, diğer 14 Güvenlik Konseyi üyesinin lehte oyuyla kabul edilen) 2334 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı, İsrail'in yerleşim politikasını "yasal geçerliliği olmayan" uluslararası hukukun "açık bir ihlâli" olarak kınamış ve İsrail'in bu tür faaliyetleri durdurması ve Dördüncü Cenevre Sözleşmesi uyarınca işgâlci bir güç olarak yükümlülüklerini yerine getirmesi çağrısını yapmıştır. [Bu kararın alınması sürecinde BM'deki büyük güçler-küçük devletler arasında yaşanan güç mücadelesine ilişkin bkz. Ali Balcı (2024), **Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi: Eleştirel Bir Bakış,** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss. xi- xii]. Öte yandan BM Güvenlik Konseyi kararlarının yanı sıra, uluslararası kuruluşlar ve uzmanlar da İsrail yerleşimlerinden kaynaklanan ciddi insan hakları ihlallerini defalarca dile getirmiş ve kınamışlardır.

[80] **Uluslararası Adalet Divanı** (2024), "Legal Consequences arising from the Policies and Practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem". Uluslararası Adalet Divanı, bu tarihi kararla, İsrail'in işgâl altındaki Filistin topraklarındaki Filistinlilere yönelik çok sayıda ve ciddi uluslararası hukuk ihlali tespit etmiştir.

Filistinli yakalanırsa, hakkında İsrail askeri emirleri ve mahkemelerince hüküm verilirken, bir yerleşimci ise İsrail sivil mahkemelerinden yararlanmaktadır.[81]

Oslo II'nin İsrail'e Batı Şeria'nın C Bölgesinde tanıdığı imkânı, El-Halil Protokolü de El-Halil için iki yıl sonra sağlamıştır. Böylelikle üç farklı bölgeye ayrılan Batı Şeria'da yer alan El- Halil de -ki Batı Şeria'nın en büyük ve Gazze'den sonra Filistin topraklarının ikinci en kalabalık kentidir- kendi içerisinde yeniden bölünmeye tabi tutulmuştur. Nitekim Ocak 1997'de imzalanan El-Halil Protokolü İsrail yönetimine Yahudi yerleşimlerinin kurulması imkânı vermiştir. Üstelik bu protokol El-Halil kentinin beşte biri üzerinde doğrudan egemenlik vermekle kalmamış, İsrail'in El-Halil civarındaki bölgelerde de emniyeti sağlama yetkisini bütünüyle elinde tutmasına, bütün el-Halil vatandaşlarını gözaltına alma, tutuklama, sorgulama, yargılama ve hapsetme yetkisine sahip olmasına yol açmıştır. Oslo II Batı Şeria'yı nasıl üçe böldüyse, El-Halil Protokolü de El-Halil'i ikiye bölmüştür. H-1 Bölgesinin Filistin Özerk Yönetimi'nin; H-2 bölgesinin ise İsrail denetiminde olması öngörülmüştür. Böylelikle H-2 bölgesinde yaşayan 40 bin Filistinli -ki bu, o bölgede yaşayan 400 Yahudi yerleşimcinin 100 katı kadar Filistinli demektir- İsrail ordusunun işgâli altında kalmıştır. Dolayısıyla Yahudi yerleşimcilerin İsrail yasalarına tâbi olup İsrail vatandaşlarına tanınan bütün haklar ve yasalardan yararlandığı H-2 bölgesi, İsrail usulü *apartheid*'in prototipi haline gelmiştir. Bu bölgede İsrail askeri yönetiminin devam etmesi elbette yeni yerleşim yerlerinin inşası anlamına da gelmiştir. Üstelik bu yerleşimler İsrail açısından oldukça "işlevsel" olmuştur: Zira 2000 yılındaki II. İntifada sırasında İsrail bu bölgedeki yerleşimleri Filistin mahallelerine ateş açmak, buraları bombalamak için âdeta bir üs olarak kullanmıştır. [82]

İsrail, işgâl altındaki topraklarda yasadışı Yahudi yerleşimlerini her türden detayı düşünerek ve de oldukça maliyetli kalkınma projeleri olarak hayata geçirmeye devam etmektedir. Üstelik sürekli genişleyen bu yerleşim yerleri, aynı derecede detaylı ve maliyetli ulaşım ağları aracılığıyla İsrail'e doğrudan bağlanmaktadır.[83] Öte yandan İşgal bölgesindeki Filistinliler İsrail'in geçişleri kapatma politikası yüzünden hareket serbestliği haklarından da mahrum

---

[81] Allegra Pacheco (2002), "Çiğnenen Ahit: Oslo Anlaşmaları", **Yeni İntifada: İsrail'in Apartheid Politikasına Direnmek,** Roana Carey (der.), Everest Yayınları, İstanbul, ss. 316-317.

[82] Pacheco (2002), ss. 322-323.

[83] Maya Rosen ve Yehuda Shaul (2020), "Highway to Annexation: Israeli Road and Transportation Infrastructure Development in West Bank", **The Israeli Centre for Public Affairs and Breaking the Silence.**

kalmışlardır. Oslo Anlaşmaları sonrası sıkılaştırılan kapatmalar, Filistinlilerin işgâl toprakları içine ve dışına geçişinin yanı sıra Filistin mallarının da serbest geçişini yasaklamaktadır. İsrail geçiş kısıtlamasını, izin belgesi ve manyetik kimlik kartları gibi bürokratik gerekliliklerle işgâl altındaki toprakların dört bir yanına konuşlandırılmış onlarca askeri kontrol noktasıyla sıkılaştırmaktadır. Buna ilaveten geçiş kısıtlamalarına ilişkin uygulamalar İsrail'in aynı zamanda "işlevsel" bir söylem oluşturmasını da desteklemiştir. Öyle ki, Oslo yılları boyunca İşçi Partisi liderliğindeki İsrail hükümetleri bu kısıtlamalarla uygulanan ayırma siyasetini sanki iki devletli çözümün ilk adımıymışçasına kullanmışlardır. Nitekim 1999'daki Ehud Barak'ın "*Ayrılmayla gelecek barış: Biz burada, onlar orada*" sloganı bir Filistin devletine yönelik bir çağrıdan ziyade Güney Afrika'daki *apartheid*'i vurgulamaktaydı.[84]

4.2. İsrail Kanun ve Yönetmelikleri: İsrail'deki *Apartheid*'in Hukukî Dayanakları

İsrail'in 1948'de kendisini "Yahudi Devleti" olarak ilan etmesiyle Yahudiler, zaten en başta yüksek bir statüyü edinmiş oluyorlardı. Siyasi üstünlüğü sürdürmeye çalışan Yahudiler, İsrail kontrolü altındaki bölgede demografik bir azınlık haline gelme olasılığına karşı apartheid düzenlemelerini ve uygulamalarını elzem olarak görmektedir. Bu bağlamda Yahudileştirme projesine destek veren hükümet 'apartheid'i derinleştiren gündemler üretmeye devam etmekte; çıkarılan yasa ve yönetmelikler, İsrail siyasetindeki milliyetçi unsurları güçlendirmenin ötesine geçerek Yahudi üstünlüğünü normalleştirme işlevi görmektedir. Yahudilerin üstünlüğünün incelikli bir şekilde öne çıkarıldığı bu yasalar, mevcut İsrail siyasal sisteminin *apartheid* rejimi olduğunu kanıtlayan temel metinlerdir.85

Bunlardan iki tanesi 1950 tarihinde, yani İsrail'in resmen kuruluşundan hemen iki yıl sonra çıkarılan Geri Dönüş Kanunu ve Gaiplerin Mülkiyeti Kanunu'dur. Geri Dönüş Kanunu ile bir Yahudi göçmene otomatik olarak İsrail vatandaşlığı verilirken; Filistinlilere, İsrail haline gelen ülkede ancak 14 Mayıs 1948 ile yasanın yürürlüğe girdiği tarih arasında (yani dört yıl) kesintisiz ikamet etmiş olmaları koşuluyla vatandaşlık verilmiştir. Bu nedenle 1948'deki savaş sırasında köylerini terk etmek zorunda kalan Filistinlilerin bu düzenlemeden

[84] Pacheco (2002), s. 324.

[85] Bu başlık altında yer verilen yasalara ilişkin bilgilerin önemli bir kısmı, bağımsız bir insan hakları örgütü ve hukuk merkezi olan Adalah'ın web sayfasından derlenmiştir. Bkz. **Adalah** (2017), "The Discriminatory Laws Database", https://www.adalah.org/en/content/view/7771 , (Erişim Tarihi: 02.03.2024).

yararlanması mümkün olamamıştır. Dolayısıyla, bu kanun uyarınca ülkeye giren herhangi bir Yahudi kişiye otomatik İsrail vatandaşlığı verilerek İsrail'in kurumsallaşmış ırkçılığı hüküm altına alınmış; Filistinlilerin evlerine ve mülklerine geri dönme hakları ise reddedilmiştir. Kanun ayrıca, işgâl altındaki Doğu Kudüs'teki Filistinliler için –yukarıda da bahsi geçen- güvencesiz bir "daimi ikamet" statüsü tesis etmiştir. Kanun, Filistinlilere doğdukları topraklarda yabancı ziyaretçiler gibi davranılmasına yol açmakta ve ikamet iptali yoluyla Filistinlilerin başka yerlere zorla transfer edilmelerine izin vermektedir. 1950 Gaiplerin Mülkiyeti Kanunu ise, 1948'de *Nekbe* sırasında sürülen, (zorla) kaç(ırıl)an veya ülke içinde yerinden edilen tüm Filistinlileri "gaip" ve mülklerini de "gaip mülkü" olarak tanımlamaktadır. Bu yasa, daha sonra İsrail'de sadece Yahudilerin yerleşimi için kullanılan milyonlarca dönüm araziye el koymak için kullanılan çok "işlevsel" bir hukuk metnine de dönüşmüştür.[86]

Yine 1952 tarihli Dünya Siyonist Örgütü-Yahudi Ajansı (Statü) Kanunu ise, Dünya Siyonist Örgütü (World Zionist Organization-WZO), Yahudi Ajansı (Jewish Agency for Israel-JAFI) ve Yahudi Ulusal Fonu'nun (Jewish National Fund-JNF) İsrail'de yarı-hükümet kuruluşları olarak faaliyet göstermesine yetki vermektedir. Bu kuruluşlar Yahudi olmayan kişilere karşı maddi ayrımcılık yapmak ve Filistin'in doğal kaynaklarını İsrailli-Yahudi yerleşimcilerin menfaatine olacak şekilde sömürerek ve yönlendirerek yerli Filistin halkının doğal zenginlikleri ve kaynakları da dâhil olmak üzere geçim araçlarına erişimini veya bunlar üzerinde kontrol sahibi olmasını engellemek için yetkilendirilmiştir. İsrail kalkınma, ticaret, tarım, arazi, şehir planlaması ve medeni konular da dâhil olmak üzere doğal kaynaklara erişim ve bu kaynaklar üzerindeki kontrolü etkileyen mevzuat ve politika konularında bu kurumların kararlarını dikkate almaktadır.

Bunların haricinde, İsrail, Filistinli Arap vatandaşlarına karşı ırkî ve dinî ayrımcılık içeren bir dizi yasa da yürürlüğe koymuştur.[87] Bunlar:

i) Bütün yükseköğretim kurumlarının öğrencileri olarak başvuru sahiplerinin malî yardıma uygunluğunu belirlerken (Dürziler hariç olmak üzere) Filistinli vatandaşların muaf tutulduğu 2008 tarihli Terhis Edilen Askerlere Sağlanan Yardımlar Kanunu'dur.

---

[86] Alain Dieckhoff (2015), **"İsrail'de Ulus: Demokrasi ile Etnisite Arasında"**, (Haz.) Haldun Gülalp, **Vatandaşlık ve Etnik Çatışma: Ulus Devletin Sorgulanması,** Metis Yayınları, İstanbul, s. 125-126.

[87] **Adalah** (2017)

ii) Hükümete "Ulusal Öncelikli Alanlar" (*National Priority Areas* - NPAs) belirleme ve bu alanların kalkınması için muazzam devlet kaynaklarını kriter olmaksızın tahsis etme konusunda geniş bir takdir yetkisi tanıyan ve bunu da Filistinli Arap topluluklarını sistematik olarak dışlayacak şekilde yapmasına olanak sağlayan 2009 tarihli Ekonomik Verimlilik Kanunu'dur.

iii) 1960 tarihli İsrail Toprak İdaresi Kanununa yönelik 7. Düzenleme olarak Knesset tarafından 2009'da kabul edilen yasa olup, geniş çaplı bir arazi özelleştirmesini öngörmektedir. Buna göre yasa kapsamında, Filistinli mültecilere ve ülke içinde yerlerinden edilmiş kişilere ait arazilerin çoğu (mevcut durumda devlet tarafından "gaiplerin mülkü" olarak tutulmaktadır), yıkılan ve boşaltılan Arap köylerinin bazı arazileri ve Filistin vatandaşlarından başka şekilde el konulan araziler, yasa kapsamında satılabilir ve gelecekteki iade taleplerinin dışında bırakılabilir. Yasa ayrıca devlet ile Yahudi Ulusal Fonu arasında toprak takasına izin vermektedir ki bu fonun toprakları münhasıran Yahudi halkı için ayrılmıştır.[88]

iv) 2011'de yürürlüğe giren Kabul Komiteleri Kanunu'dur. Devlet arazisi üzerine inşa edilmiş yüzlerce küçük kasabanın konut ve arsa için başvuranları "sosyal uygunluklarına" göre seçmesine izin veren yasa, 2023'te yapılan bir değişiklikle daha fazla topluluğu kapsayacak şekilde genişletilmiş olup, Filistin vatandaşlarını dışlamak için kullanılmaktadır.

v) Bütün eğitim kurumları da dâhil olmak üzere *Nekbe*'yi anan veya İsrail'in "Yahudi ve demokratik bir devlet" olarak varlığını reddeden bütün kamu kuruluşlarından devlet fonlarını kesen 2011 tarihli Nekbe Kanunu'dur.

vi) Filistinli Knesset Üyelerinin, Yahudi çoğunluk üyelerinin ırkçılığı kışkırttıkları veya terörü destekledikleri iddialarına dayanarak ideolojik gerekçelerle ihraç edilmelerine izin vermekte olan 2016 yılında çıkarılan İhraç Kanunu'dur.

---

[88] **İsrail Ulusal Dijital Ajansı** (2025),"About Israel Land Authority", https://www.gov.il/en/pages/about_rami , (Erişim Tarihi: 15.02.2025)

vii) Planlama ve inşaat suçlarının uygulanmasını ve cezalandırılmasını artıran Kaminitz Kanunu'dur. 2017'de yürürlüğe giren yasa, birçoğu planlama ve inşaat yetkilileri tarafından onlarca yıldır uygulanan ayrımcılık nedeniyle yasadışı olarak inşaat yapmaya zorlanan Filistin vatandaşları üzerinde eşitsiz bir etkiye sahiptir.

viii) **2018**'de çıkarılan İsrail'in Yahudi etnik-dinsel karakterini anayasal olarak garanti altına alan, Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin hakkını reddeden, Yahudi vatandaşlara ayrıcalıklar tanıyan ve Yahudi yerleşimini ulusal bir değer olarak teşvik ederken, Filistinli vatandaşlara karşı ayrımcılık ve ırkçılığı destekleyen **Yahudi Ulus-Devlet Kanunu**'dur.

ix) İşgal altındaki Filistin topraklarından gelen vatandaşlarla eşleri arasında İsrail'de aile birleşimini yasaklayan 2022 tarihli Vatandaşlık ve İsrail'e Giriş Kanunu'dur. Esasında bu yasa yeni olmayıp, daha önce 2003'te kabul edilen (ve 2021'e kadar yürürlükte olan) "geçici emrin" yerini almıştır.

x) 2022 yılı sonunda çıkarılan 'Ben-Gvir Kanunu' ya da 'Ulusal Güvenlik Bakanlığı Yetkisi' olarak nitelenen, Polis Tüzüğü değişikliğidir. Yasa, İsrail polisini Ulusal Güvenlik Bakanı'na bağlamakta ve ulusal polis politikası da dâhil olmak üzere Ulusal Güvenlik Bakanı'nın yetkilerini genişletmektedir. Nitekim Bakan Ben Gvir, kendisine İsrail polisi üzerinde benzeri görülmemiş bir kontrol yetkisi veren yasanın amacının, ülkenin kanunsuz bölgelerinde düzeni yeniden sağlamak ve özellikle Arap toplumunda artan suç oranlarıyla mücadele etmek için elzem olduğunu ileri sürmüş; ilgili değişiklikle kolluk kuvvetlerinin siyasallaştığını âdeta itiraf etmiştir.

xi) Son olarak 7 Ekim sonrasında Kasım 2023'te çıkarılan 'Terörist Materyallerin Tüketim Yasağı Kanunu', 2016 Terörle Mücadele Kanununda değişiklik yaparak yeni bir cezai suçu hüküm altına almıştır. Buna göre "terör örgütünün belirli yayınlarının sistematik ve sürekli tüketimi" olarak tanımlanan yeni bir suç, mevcut kanuna eklenmiş ve böylelikle kişisel özgürlüklere yönelik baskı anlamında İsrail'de şimdiye kadar geçirilen acımasız yasal düzenlemelerden biri olmuştur. Zira yasaya göre terörist içerikleri "sürekli ve sistematik bir şekilde" tüketen herkesin bir yıl hapis cezasına çarptırılacağı belirtilmektedir.

Bu noktada belirtmek gerekir ki, sürgün (*exodus*), soykırım (*holocost*) ve kurtuluş mitinin belirleyici olduğu Yahudi tarihsel hafızası üzerine kurulmuş olan İsrail devletinin Yahudi vatandaşlarına tanıdığı haklar Filistinli vatandaşlarına tanıdığından sayıca daha fazla olmanın ötesindedir. Zira devletin temel değerleri ve kurumları yalnızca bu tarihsel hafızaya ilişkin kavramlar dünyasını kutsallaştırmaktadır. Başka deyişle apartheid'in muhtevası nicelikten ziyade nitelikte anlam bulmaktadır.

Diğer taraftan, bütün bu yasal düzenlemelerin rejimin bir *apartheid* olduğunu açıkça ortaya koymasının yanı sıra bizzat İsrailli üst düzey isimlerin de ülkedeki rejimin *apartheid* olarak nitelendirilmesine olanak veren birtakım açıklamaları dikkat çekicidir. Örneğin Mart 2019'da İsrail Başbakanı Netanyahu'nun sosyal medya üzerinden yayımladığı mesaj rejimin ayrımcı niteliğini adeta açıkça ortaya koymuştur: "İsrail bütün vatandaşlarının devleti değil… [daha ziyade] Yahudi halkının ve sadece onların ulus devleti."[89] Diğer taraftan, geçmişte de bazı üst düzey İsrailli yetkililerin rejimin *apartheid* niteliğine dair, dolaylı da olsa, birtakım açıklamaları olmuştur. Misâl, 1967'de eski Başbakan David Ben-Gurion, Gazze ve Batı Şeria'nın işgâlinden kısa bir süre sonra İsrail'in "*mümkün olan en kısa sürede bu topraklardan ve Arap nüfusundan kurtulması gerektiğini… aksi takdirde İsrail'in yakında bir apartheid devleti haline geleceğini*" söylemiştir.[90] Başbakan Yitzhak Rabin ise, 1976'da – yani sadece 3,000 İsrailli sivilin işgâl altındaki Filistin topraklarında yasadışı olarak yaşadığı bir dönemde- yerleşimleri kanser olarak nitelendirmiş ve röportaj yaptığı kişiye bu kısmı gizli tutmasını rica ederek "*apartheid'a varılmak istenmiyorsa bir şeyler yapılması gerektiğini*" söylemiştir.[91] Öte yandan bu türden açıklamaların bir kısmının yetkililerin resmi görevlerinden ayrıldıklarından sonra yapılmış olması da dikkate değerdir. 2006 yılına gelindiğinde eski Eğitim Bakanı Shulamit Aloni, "*İsrail'in, Batı Şeria'da yerli Filistin nüfusuna karşı bariz ve hatta şiddetli bir apartheid uyguladığını*"

---

[89] **Euronews** (2019), "İsrail Başbakanı Netanyahu: İsrail tüm vatandaşların değil sadece Yahudilerin devleti", 11 Mart, https://tr.euronews.com/2019/03/11/israil-basbakani-netanyahu-israil-tum-vatandaslarin-degil-sadece-yahudilerin-devleti (Erişim Tarihi: 05.09.2023)

[90] Hirhs Goodman (2005), **Let Me Create A Paradise, God Said To Himself: A Journey of Conscience From Johannesburg To Jerusalem,** Public Affairs, New York.

[91] Toi Staff (2015), "In 1976 interview, Rabin likens settler ideologues to 'cancer,' warns of 'apartheid' ", **The Times of Israel,** https://www.timesofisrael.com/in-1976-interview-rabin-likens-settlements-to-cancer-warns-of-apartheid/ , (Erişim Tarihi: 13.09.2023)

açıkça yazdığı bir gazete yazısı kaleme almıştır.[92] İkinci İntifada sürecinden sonra eski Başsavcı Michael Ben-Yair ise *"1967'de işgâl edilen topraklarda, bir apartheid rejimi kurduk"* diye yazmıştır. 2013 yılında İsrail'in Güney Afrika eski büyükelçisi Alon Liel de *"Filistin devleti olmadığı ve İsrail Batı Şeria'ya hükmettiği sürece İsrail'in fiili bir apartheid devleti"* olduğunu söylemiştir.[93] Öte yandan İsrail'in en büyük destekçisi Amerika Birleşik Devletleri'nin eski Başkanı Jimmy Carter dahi İsrail'in işgal ve ayrımcılık politikaları nedeniyle bir apartheid devletine dönüştüğünü söylemiş ve bunun üzerine antisemitik olmakla itham edilerek muazzam bir saldırıya maruz kalmıştır.[94]

Bütün bu açıklamalar mevcut İsrail hükümeti açısından hiçbir şekilde geçerli kabul edilmese de, açık bir gerçekliğe işaret etmektedir. Esasında burada önemli olan bu gerçekliği en somut haliyle yaşayan, uzun yıllardır ayrımcılığın ve baskının kurbanı olan Filistinlilerin durumudur. Onlar için bu konu akademik bir mesele ya da sadece bir tartışma konusu olmaktan çok uzaktır, zira bizzat deneyimledikleri bir gerçekliktir. Öte yandan 7 Ekim'den sonra Filistin halkına soykırım yaptığı gerekçesiyle İsrail'e karşı UAD'da görülmekte olan davanın Güney Afrika Cumhuriyeti gibi *apartheid* ile mücadele etmiş bir ülke tarafından açılmış olması da bu anlamda manidardır.[95]

Bütün bunlara ilaveten, İsrail açısından devletin Yahudi niteliğinin ne denli elzem ve vazgeçilmez olduğunu gösteren bir diğer husus da İsrail'in barış için öne sürdüğü şartlardır. Nitekim 2010 Eylül'ünde Obama yönetimindeki ABD liderliğinde başlayan, İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu ve Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas arasında yürütülen ancak nihayete

---

92 Mehdi Hasan (2017), **"**Top Israelis Have Warned of Apartheid, so Why the Outrage at a UN Report?**"**, **The Intercept,** 22 Mart.

93 Raphael Ahren (2013), **"**'Joint Israel-West Bank' reality is an apartheid state**"**, **The Times of Israel,** 21 Şubat.

94 İbrahim Kalın, **Ben, Öteki ve Ötesi: İslâm-Batı İlişkileri Tarihine Giriş,** İnsan Yayınları, İstanbul 2019, s. 441. Carter'in Filistin meselesine ilişkin görüşleri için Kalın'ın da bahse konu eserinde salık verdiği şu eserine bakılabilir: Jimmy Carter, **Palestine: Peace not Aparteid,** Simon and Schuster, New York, 2006.

95 Güney Afrika'nın Uluslararası Adalet Divanı'na başvurusunun arka planını anlamak açısından Filistin'e yönelik desteği ve iki mücadele arasındaki dayanışmanın tarihini hatırlamak faydalı olacaktır. Tarihsel olarak, Güney Afrika'yı apartheid'in kurumsallaşmış ırkçılığının boyunduruğundan kurtarma mücadelesi, 1948'de resmen başlamıştı ve bu mücadele uluslararası aktörlerin desteğine muhtaçtı; dolayısıyla Filistinliler de dâhil olmak üzere dayanışma ağları kurmak durumunda kalmıştı. Güney Afrika'daki 1994 sonrası iktidar partisi olan Afrika Ulusal Kongresi (ANC), Filistinlilerin kendi kaderini tayin etme ve bağımsız bir Filistin Devleti kurma arayışını destekleme konusunda tutarlı bir duruş sergiledi. Apartheid sonrası Güney Afrika'nın ilk Cumhurbaşkanı Nelson Mandela birçok defa Güney Afrika'nın özgürlüğü ile Filistinlilerin özgürlüğü arasında bağlantı kurmuştur. Bkz. Tim Murithi (2024), **"**South Africa's ICJ Case Against Israel: A Judicial Stress Test for the Multilateral System**"**, **The Heinrich-Böll-Stiftung,** 10 Ocak, https://www.boell.de/en/2024/01/10/south-africas-icj-case-against-israel-judicial-stress-test-multilateral-system (Erişim Tarihi: 20.03.2025).

eremeyen müzakere sürecinde de, İsrail'in "barış" için sıraladığı ön şartlardan biri İsrail devletinin Yahudi niteliğinin Filistinliler tarafından kabul edilmesi olmuştu.[96] Yine 2017'de İsrail parlamentosunda milletvekillerinin sorularını cevaplayan İsrail Başbakanı Netanyahu'nun, Filistin ile barış görüşmelerinin başlamasının iki şartından biri olarak, Filistin'in İsrail'in Yahudi Devleti olduğunu kabul etmesine (diğeri İsrail'in Ürdün Nehri'nden Akdeniz'e kadar olan topraklardaki güvenlik hâkimiyetini kabul etmesi) bağlı olduğunu söylemesi de bu bağlamda değerlendirilmelidir.[97]

[96] Fatma Tunç Yaşar, Sevinç Alkan Özcan, Zahide Tuba Kor (2010), **Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine FİLİSTİN,** İstanbul, İHH Yayınları, s. 93.

[97] **Anadolu Ajansı** (2017), **"**Netanyahu'dan Filistin'le barış görüşmeleri için iki şart**"**, 25 Ocak.

SONUÇ

İsrail Devleti'nin 1948'de kurulmasından bu yana, yerli Filistinli nüfusa hükmetmek üzere tasarlanmış bir yasa, politika ve uygulama sistemi yaratmıştır. Bu sistem, İsrail'in Filistinlilerin hakları üzerinde kontrol uyguladığı farklı alanlarda (İsrail devleti içeresinde veya 1967'den sonra işgâl altındaki topraklarda) farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Nihayetinde, her ne kadar Filistinlilere ilişkin sınıflandırmalar çeşitlilik arz etse de ortak payda şudur: Filistinlilerin aleyhine Yahudi İsraillilere ayrıcalık tanınmakta; Filistinlilere yönelik sistematik ırkî ve dinî baskı ve ayrımcılık, kurumsallaşmış bir rejim formunda İsrail'de varlığını sürdürmektedir.[98]

İsrail 1948 yılında bir Yahudi devleti olarak kurulurken yüz binlerce Filistinliyi sürmüş ve yüzlerce Filistin köyünü yok ederek katliamlara imza atmıştır. Esasında Filistinliler açısından İsrail devletinin sadece Yahudi kimliği bile ayrımcı, dışlayıcı ve baskıcı olduğunu göstermesi açısından yeterlidir. İsrail devletinin ulusal karakterinin temelde Yahudi olarak tanımlanmış olması, Müslüman ya da Hıristiyan olması fark etmeksizin o toprakların asıl sakinlerinin kendi ulusal kimliklerine sahip çıkmalarının engellenmesini beraberinde getirmektedir. Buna ilaveten İsrail'in kuruluşundan itibaren çıkardığı yasalar ve bunlara dayanan ayrımcı politikalar İsrail'in toprak üzerindeki Yahudi kontrolünü en üst düzeye çıkarmaya ve Yahudi demografik dengesini korumaya da yardımcı olmaktadır. Nitekim İsrail kurulduğundan bu yana Filistin nüfusunun sürekli olarak parçalanmasını sebebiyet verecek yasalar ve politikalar hayata geçirmiştir. Filistinliler İsrail, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde farklı hukukî ve idarî rejimlere tâbi oldukları alanlara âdeta hapsedilmiştir. İsrail'in *apartheid* ve ayrımcılık teşkil eden uygulama ve politikaları işgâl altındaki Filistin toprakları açısından değerlendirildiğinde, yasadışı Yahudi yerleşimlerinin sürekli genişlemesi ve işgâl altındaki Filistin topraklarının bazı bölümlerinin fiilen ilhakı anlamına gelen *apartheid* duvarının inşası ve en önemlisi de bu toprakların 1967'den itibaren uzun süreli ve yasadışı işgâl yoluyla, İsrail'in Filistin halkının kendi kaderini tayin etme hakkını reddettiği açıktır. Diğer bir deyişle İsrail'in işgâl altındaki topraklara ilişkin politikaları ve eylemleri münferit olaylar olmaktan çok uzak olup, İsrail'in bu topraklardaki

[98] **Uluslararası Af Örgütü** (2022).

tahakkümünü pekiştiren politikaların sistematik bir şekilde uygulanmasına işaret etmektedir. Bu bağlamda BM Genel Kurulunun İsrail'in işgâl altındaki Filistin topraklarındaki 'yasadışı varlığına' son vermesini talep ettiği son kararı dikkate değerdir. Kararda İsrail'in uluslararası hukuka uyması ve askeri güçlerini çekmesi, tüm yeni yerleşim faaliyetlerini derhal durdurması, işgâl altındaki topraklardan tüm yerleşimcileri tahliye etmesi ve işgâl altındaki Batı Şeria içinde inşa ettiği ayrım duvarının bazı kısımlarını kaldırması istenmektedir. Buna ilaveten İsrail'in 1967'de işgâlin başlamasından bu yana el koyduğu Filistinlilerin tüm varlıklarını, toprak ve diğer "taşınmaz malları" ve Filistin kurumlarından alınan tüm kültürel varlıkları iade etmesi talep edilmiştir. Kararda ayrıca İsrail'in işgâl sırasında yerlerinden edilen tüm Filistinlilerin memleketlerine dönmelerine izin vermesi ve işgâlin yol açtığı zararların tazmin edilmesini talep edilmiştir.[99]

Sonuç olarak gerek İsrail içerisindeki Filistinlilerle İsrail devleti arasındaki ilişki, gerekse İsrail devleti ile işgâl altındaki Filistin topraklarında yaşayan Filistinliler arasındaki ilişki incelendiğinde, İsrail'in uluslararası hukuka yönelik muhtelif ihlallerinin uluslararası barış ve güvenliğe aykırı kabul edilen *apartheid* rejimi oluşturduğu açıktır. Ancak 7 Ekim 'El Aksa Tufanı Operasyonu' ile birlikte İsrailli politika yapıcıların bu sömürgeci *apartheid* rejimini sonsuza kadar sürdürebilecekleri ve Filistinlilerin bu rejime öyle ya da böyle razı olacağı yanılsaması hasar görmüştür. Zira 7 Ekim sonrasında, İsrail'in Filistinlileri sonsuza kadar baskı altında tutarken hâlâ demokratik bir devletmiş gibi davranabileceği fikrinin geçerliliği ne Filistinliler nezdinde ne de uluslararası toplumun önemli bir kısmı nezdinde kalmamıştır.

---

[99] **Birleşmiş Milletler Genel Kurulu** (2024), "Illegal Israeli actions in Occupied East Jerusalem and the rest of the Occupied Palestinian Territory", 13 Eylül, https://documents.un.org/doc/undoc/ltd/n24/266/48/pdf/n2426648.pdf , (Erişim Tarihi: 09.09.2024). Karar, UAD'ın, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun talebi üzerine İsrail'in Filistin topraklarındaki işgâlinin hukuki statüsüne ilişkin aldığı ve İsrail'in bölgedeki varlığının "yasadışı" olduğunu ve "tüm devletlerin on yıllardır süren işgâli tanımamakla yükümlü" olduğu yönündeki 19 Temmuz 2024 tarihli tavsiye kararına dayanmaktadır. Bkz. **Uluslararası Adalet Divanı** (2024).

KAYNAKÇA

Adalah (2011). "The Inequality Report The Palestinian Arab Minority in Israel", https://www.adalah.org/uploads/oldfiles/upfiles/2011/Adalah_The_Inequality_Report_March_2011.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2023)

Adalah (2017). "The Discriminatory Laws Database", https://www.adalah.org/en/content/view/7771 , (Erişim Tarihi: 02.03.2024)

Adalah (2023). "Israel's ban on Palestinian family unification would not have passed even in Apartheid South Africa", https://www.adalah.org/en/content/view/10799 (Erişim Tarihi: 11.03.2024)

AHREN, Raphael (2013). "'Joint Israel-West Bank' reality is an apartheid state", **The Times of Israel,** 21 Şubat.

ALBANESE, Francesca (2024). "Anatomy of a Genocide Report", 25 Mart, https://digitallibrary.un.org/record/4060409?v=pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2024).

ALBANESE, Francesca (2024). "Genocide as colonial erasure", 1 Ekim, https://docs.un.org/en/A/79/384 (Erişim Tarihi: 16.12.2024).

Al-Haq (2021). "The Legal Architecture of Israel's Apartheid, https://www.alhaq.org/advocacy/18181.html (Erişim Tarihi: 12.03.2024).

Anadolu Ajansı (2017). "Netanyahu'dan Filistin'le barış görüşmeleri için iki şart", 25 Ocak.

Anadolu Ajansı, (2024). "Israeli Cabinet approves plan to legalize 5 settlements in West Bank", 28 Haziran.

Anadolu Ajansı (2024). "İsrail, Batı Şeria'da Filistinlilere ait 441 dönüm araziye el koydu", 17 Temmuz.

Anadolu Ajansı (2024). "İsrail güçleri, işgâl altındaki Batı Şeria'da 35 Filistinliyi gözaltına aldı", 19 Eylül.

Anadolu Ajansı (2025). "İsrail Beyt Lahiya kentine tanklarla girerek yoğun saldırılar düzenledi", 21 Mart.

Anadolu Ajansı (2025), "BM'den, İsrail'in, Batı Şeria'daki arazi tescilini yeniden başlatma kararına 'tehlikeli' nitelemesi", 13 Mayıs.

ARAL, Berdal (2025). "How the UN Security Council's Failure to Uphold International Law Has Contributed to Violence and Chaos in the Muslim World: The Wars of Aggression Against Yemen (2015-) and Gaza (2023-)", **The Boğaziçi Law Review**, Cilt: 2, Sayı: 2, ss. 130-153.

B'Tselem (2019), "East Jerusalem", https://www.btselem.org/jerusalem , (Erişim Tarihi: 20.03.2025)

B'Tselem (2021). "A Regime of Jewish Supremacy From the Jordan River to the Mediterranean Sea: This Is Apartheid", https://www.btselem.org/publications/fulltext/202101_this_is_apartheid , (Erişim Tarihi: 11.03.2024)

B'Tselem (2024). "Administrative Detention", https://www.btselem.org/administrative_detention (Erişim Tarihi: 06.02.2024).

BALCI, Ali (2024). **Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi: Eleştirel Bir Bakış**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

BADIL (2023). "BADIL's Oral Statement: Israel's Colonial-Apartheid Regime Must be Sanctioned", UNHRC54, https://www.badil.org/legal-advocacy/14167.html (Erişim Tarihi: 11.03.2024)

Balfour Project (2016). "Britain in Palestine 1917-1948", https://vimeo.com/186321825 (Erişim Tarihi: 03.08.2023)

BARGUTI, Ömer (2002). "Filistin'in Konuşan Kalbi", **Yeni İntifada: İsrail'in Apartheid Politikasına Direnmek,** Roana Carey (der.), Everest Yayınları, İstanbul, ss.269-293.

BELDER, Ferit (2018). "Daha Fazla Yahudi, Daha Az Demokratik: "İsrail–Yahudilerin Ulus Devleti" Yasası", **ORDAF.**

BEN-NATAN, Smadar (2022). "The Apartheid Reports: A Paradigm Shift on Israel/Palestine (Part I)", **Opinio Juris,** 12 Nisan.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (2024), "Illegal Israeli actions in Occupied East Jerusalem and the rest of the Occupied Palestinian Territory", 13 Eylül, https://documents.un.org/doc/undoc/ltd/n24/266/48/pdf/n2426648.pdf , (Erişim Tarihi: 09.09.2024).

BM Haberler (2024), "Gazans stalked by hunger, disease and death, warns UN's top aid official", 8 Şubat, https://news.un.org/en/story/2024/02/1146347 , (Erişim Tarihi: 16.01.2025).

BRAVERMAN, Irus (2007). "Powers of Illegality: House Demolitions and Resistance in East Jerusalem", **Law & Social Inquiry,** 32(2), ss. 333-372.

CARTER, Jimmy (2006). **Palestine: Peace not Aparteid,** Simon and Schuster, New York.

Declaration of President Salam (2024), https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/186/186-20240719-adv-01-14-en.pdf (Erişim Tarihi: 25.12.2024)

Declaration of Judge Tladi (2024), https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/186/186-20240719-adv-01-01-en.pdf (Erişim Tarihi: 25.12.2024)

DIECKHOFF, Alain (2015). "İsrail'de Ulus: Demokrasi ile Etnisite Arasında", (Haz.) Haldun Gülalp, **Vatandaşlık ve Etnik Çatışma: Ulus Devletin Sorgulanması,** Metis Yayınları, İstanbul, ss.112-130.

DUGARD, John (2007). "Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights in the Palestinian Territories Occupied since 1967, John Dugard", https://digitallibrary.un.org/record/593075?v=pdf#files (Erişim tarihi: 05.11.2023)

Dünya Bankası (2013). "Area C and the Future of the Palestinian Economy", https://documents1.worldbank.org/curated/en/257131468140639464/pdf/Area-C-and-the-future-of-the-Palestinian-economy.pdf?_gl=1*10w8xfa*_gcl_au*MTgyNjQzODMyLjE3MjYyNjM0NzM (Erişim Tarihi: 04.01.2023)

El-Cezire (2023). "Israel's attacks on hospitals 'should be investigated as war crimes': HRW"

ELDAR, Akiva (2012), "Israel Admits It Revoked Residency Rights of a Quarter Million Palestinians", **Haaretz,** 12 Haziran.

Euronews (2019). "İsrail Başbakanı Netanyahu: İsrail tüm vatandaşların değil sadece Yahudilerin devleti", 11 Mart, https://tr.euronews.com/2019/03/11/israil-basbakani-netanyahu-israil-tum-vatandaslarin-degil-sadece-yahudilerin-devleti (Erişim Tarihi: 05.09.2023).

FALK, Richard (2014). "Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967, Richard Falk", https://www.refworld.org/reference/countryrep/unhrc/2014/en/97349 (Erişim tarihi: 08.12.2023)

GOLDSCHMIDT, Arthur Jr. ve Lawrence Davidson (2011), **Kısa Ortadoğu Tarihi**, Çev. Aydemir Güler, Doruk Yayınları, İstanbul.

GOODMAN, Hirhs (2005). **Let Me Create A Paradise, God Said To Himself: A Journey of Conscience From Johannesburg To Jerusalem**, Public Affairs, New York.

HANIEH, Adam (2015). **Körfez Ülkelerinde Kapitalizm ve Sınıf**, Çev. Bahadır Ahıska-Sevgi Doğan, Nota Bene Yayınları, Ankara.

HASAN, Mehdi (2017). "Top Israelis Have Warned of Apartheid, so Why the Outrage at a UN Report?", **The Intercept,** 22 Mart.

Health Cluster's Unified Dashboard (2024). https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiODAxNTYzMDYtMjQ3YS00OTMzLTkxMWQtOTU1NWEwMzE5NTMwIiwidCI6ImY2MTBjMGI3LWJkMjQtNGIzOS04MTBiLTNkYzI4MGFmYjU5MCIsImMiOjh9 (Erişim Tarihi: 19.09.2024).

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (CERD). https://www.ohchr.org/sites/default/files/cerd.pdf , (Erişim Tarihi: 03.05.2024)

HOURANI, Albert (2016). **Arap Halkları Tarihi**, Çev. Yavuz Alogan, İletişim Yayınları, İstanbul.

Human Rights Council (2013), Independent International Fact-Finding Mission to Investigate the Effects of Israeli Settlements on the Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights of Palestinians in the Occupied Territory, including East Jerusalem, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session22/A-HRC-22-63_en.pdf (Erişim Tarihi: 05.11.2023)

Human Rights Council (2025), Independent International Commission of Inquiry on the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and Israel, "More than a human can bear": Israel's systematic use of sexual, reproductive and other forms of gender-based violence since 7 October 2023", https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/sessions-regular/session58/a-hrc-58-crp-6.pdf (Erişim Tarihi: 18.03.2025)

İnsan Hakları İzleme Örgütü (2017). "Israel: Jerusalem Palestinians Stripped of Status", https://www.hrw.org/news/2017/08/08/israel-jerusalem-palestinians-stripped-status , (Erişim Tarihi: 07.12.2023)

İnsan Hakları İzleme Örgütü (2021).“A Threshold Crossed Israeli Authorities and the Crimes of Apartheid and Persecution”, https://www.hrw.org/report/2021/04/27/threshold-crossed/israeli-authorities-and-crimes-apartheid-and-persecution , (Erişim Tarihi: 07.12.2023)

İnsan Hakları İzleme Örgütü (2024). “Extermination and Acts of Genocide: Israel Deliberately Depriving Palestinians in Gaza of Water,” https://www.hrw.org/report/2024/12/19/extermination-and-acts-genocide/israel-deliberately-depriving-palestinians-gaza , (Erişim Tarihi: 02.01.2025)

İsrail Ulusal Dijital Ajansı (2025),“About Israel Land Authority”, https://www.gov.il/en/pages/about_rami , (Erişim Tarihi: 15.02.2025)

Kalın, İBRAHİM (2019). **Ben, Öteki ve Ötesi: İslâm-Batı İlişkileri Tarihine Giriş,** İnsan Yayınları, İstanbul.

KHALIDI, Rashid (2006). **The Iron Cage: The Story of the Palestinian Struggle for Statehood,** Beacon Press, Boston.

KHALIDI, Rashid (2018). “Filistinliler ve 1948: Başarısızlığın Temel Nedenleri”, **Filistin Uğruna: 1948’in Tarihini Yeniden Yazmak,** (der.) Eugene L. Rogan ve Avi Shlaim, Çev. Suna Gülfet Ihlamur-Öner, Küre Yayınları, İstanbul, ss. 48-52.

KHATIB, Rasha, Martin McKee ve Salim Yusuf (2024). “Counting the dead in Gaza: difficult but essential”, **The Lancet,** Cilt: 404, Sayı:10449, ss. 237-238.

KNELL, Yolande (2023). “Palestinians condemn EU’s von der Leyen for ‘racist trope’ ”, **BBC,** 27 Nisan, https://www.bbc.com/news/world-middle-east-65413810 (Erişim Tarihi: 20.03.2025).

LYNK, Michael (2022).“Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967, Michael Lynk”, https://www.un.org/unispal/document/report-of-the-special-rapporteur-on-the-situation-of-human-rights-in-the-palestinian-territories-occupied-since-1967-report-a-hrc-49-87-advance-unedited-version/ (Erişim Tarihi: 10.03.2024).

MANGOLD,Peter
(2016). **What the British Did: Two Centuries in the Middle East**, I.B.Tauris, Londra.

MASSAD, Joseph (2021).“Israel has long been an apartheid state. Admitting it now is too little, too late”, **Middle East Eye,** 6 Mayıs.

MASSAD, Joseph (2022). "Jewish 'self-determination' or Jewish supremacy?", **Middle East Eye,** 21 Kasım.

MASSAD, Joseph (2024). "Why Israel's genocide in Gaza is a western war on the Palestinian people?", **Midde East Eye,** 30 Ağustos.

Middle East Monitor (2023), "Ursula Von der Leyen slammed for 'You have literally made the desert bloom' message to Israel", 27 Nisan, https://www.middleeastmonitor.com/20230427-ursula-von-der-leyen-slammed-for-you-have-literally-made-the-desert-bloom-message-to-israel/ (Erişim Tarihi: 20.03.2025).

MITROVICA, Andrew (2023), "How to ignore Israel's apartheid: Learn from Ursula von der Leyen", Al Jazeera, 2 Mayıs, https://www.aljazeera.com/opinions/2023/5/2/how-to-ignore-israels-apartheid-learn-from-ursula-von-der-leyen , (Erişim Tarihi: 20.03.2025).

MURITHI, Tim (2024), "South Africa's ICJ Case Against Israel: A Judicial Stress Test for the Multilateral System", **The Heinrich-Böll-Stiftung**, 10 Ocak, https://www.boell.de/en/2024/01/10/south-africas-icj-case-against-israel-judicial-stress-test-multilateral-system (Erişim Tarihi: 20.03.2025)

MURPHY, Emma C. (2017). "Siyonizm ve Filistin Sorunu," **Ortadoğu Tarihi: Dini, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Perspektiften,** Youssef M. Choueiri (ed.), Çev. Fethi Aytuna, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, ss.317-343.

OCHA (2022). "The humanitarian impact of 20 years of the Barrier", https://www.ochaopt.org/content/humanitarian-impact-20-years-barrier-december-2022 (Erişim Tarihi: 18.09.2024).

OCHA (2024)."Humanitarian Situation Update 218, Gaza Strip", https://www.unocha.org/publications/report/occupied-palestinian-territory/humanitarian-situation-update-218-gaza-strip-enhe , (Erişim Tarihi: 19.09.2024).

OCHA (2024). "Humanitarian Situation Update 179, Gaza Strip", https://www.unocha.org/publications/report/occupied-palestinian-territory/humanitarian-situation-update-179-gaza-strip-enarhe

OWEN, Roger (2000). **State Power and Politics in Making of the Modern Middle East,** Routledge, London.

Oxfam (2024). "Water War Crimes: How Israel has weaponised water in its military campaign in Gaza", https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621609/bp-water-war-crimes-180724-en.

pdf;jsessionid=4AAEAF1F3401682CBBC62DF3BFA2FC7F?sequence=1 (Erişim Tarihi: 04.09.2024)

PACHECO, Allegra (2002). "Çiğnenen Ahit: Oslo Anlaşmaları", **Yeni İntifada: İsrail'in Apartheid Politikasına Direnmek**, Roana Carey (der.), Everest Yayınları, İstanbul, ss. 295-341.

PAPPÉ, Ilan (2007). **Modern Filistin Tarihi**, Çev. Nuri Plümer, Phoneix Yayınevi, Ankara.

PAPPÉ, Ilan (2018). **İsrail Hakkına On Mit**, Çev. S. Erdem Türközü, Nika Yayınevi, Ankara.

PAPPÉ, Ilan (2024). **Siyonizmi Pazarlamak: Atlantik'in İki Yakasında Siyonist Lobicilik**, Çev. M. Murtaza Özeren, Ketebe Yayınları, İstanbul.

PATAI, Raphael (ed.) (1960). **The Complete Diaries of Theodor Herzl**, Çev. Harry Zohn, The Herzl Press-Thomas Yoseloff, New York, Londra, cilt II.

Peace Now (2024). https://peacenow.org.il/en/ , (Erişim Tarihi: 04.12.2023)

PONTONE, Maya (2023). "Israeli Scholars and Artists Call Occupation of Palestine "Apartheid", **Hyperallergic,** August 13, https://hyperallergic.com/838451/israeli-scholars-and-artists-call-occupation-of-palestine-apartheid/ (Erişim Tarihi: 13.10.2023)

QUIGLEY, John (2022). **Britain and Its Mandate over Palestine: Legal Chicanery on a World Stage**, Anthem Press.

ROGAN, Eugene L. ve Avi Shlaim (der.) (2018). **Filistin Uğruna: 1948'in Tarihini Yeniden Yazmak,** Çev. Suna Gülfet Ihlamur-Öner, Küre Yayınları, İstanbul.

ROSEN, Maya ve Yehuda Shaul (2020). "Highway to Annexation: Israeli Road and Transportation Infrastructure Development in West Bank", **The Israeli Centre for Public Affairs and Breaking the Silence**.

SAID, Edward W. (1980). **The Question of Palestine**, Vintage Books, New York.

SAYEGH, Fayez (1965). "Zionist Colonialism in Palestine", **PLO Research Centre**, https://www.freedomarchives.org/Documents/Finder/DOC12_scans/12.zionist.colonialism.palestine.1965.pdf (Erişim Tarihi: 11.03.2024)

SHENHAV, Shaul R. (2006). "Political Narratives and Political Reality", **International Political Science Review,** Cilt: 27, Sayı:3, ss. 245-262.

SHLAIM, Avi (1995). "The Debate about 1948", **International Journal of Middle East Studies**, Cilt: 27, Sayı:3, ss. 287-304.

SHLAIM, Avi (2017). **Filistin'i Bölüşmek: Kral Abdullah, Siyonistler ve Filistin'i Taksim Siyaseti 1921-1951**, Çev. Muttalip Tütüncü, Küre Yayınları, İstanbul.

SHLAIM, Avi (2020). "Palestine and the West: A century of betrayal", **Middle East Eye,** 17 Şubat.

SHLAIM, Avi (2022). **Demir Duvar: İsrail ve Arap Dünyası**, Çev. Tuba Demirci, Küre Yayınları, İstanbul.

SHLAIM, Avi (2023). "Britain and the Nakba: A history of betrayal", **Middle East Eye,** 10 Mayıs.

STAFF, Toi (2015). "In 1976 interview, Rabin likens settler ideologues to 'cancer,' warns of 'apartheid' ", **The Times of Israel,** https://www.timesofisrael.com/in-1976-interview-rabin-likens-settlements-to-cancer-warns-of-apartheid/ , (Erişim Tarihi: 13.09.2023)

Tantura (2022). https://archive.org/details/tantura_2022 (Erişim Tarihi: 08.09.2023)

The Integrated Food Security Phase Classification (IPC) (2024). The Gaza Stirp, https://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/ipcinfo/docs/IPC_Gaza_Strip_Acute_Food_Insecurity_Feb_July2024_Special_Brief.pdf (Erişim Tarihi: 02.09.2024)

The Rome Statute of the International Criminal Court of 2000. https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf , (Erişim Tarihi: 07.05.2024)

TILLEY, Virginia (ed.) (2012). **Beyond Occupation: Apartheid, Colonialism and International Law in the Occupied Palestinian Territories,** Pluto Press, Londra.

TRT World (2024). "Kutsal İşgal: Filistin Topraklarını Gaspetmek" Belgeseli.

Uluslararası Adalet Divanı (2004). ""İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Duvar İnşasının Hukuki Sonuçlarına İlişkin Danışma Görüşü", https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-178825/ (Erişim Tarihi: 08.09.2023)

Uluslararası Adalet Divanı (2024). "Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)"

Uluslararası Adalet Divanı (2024). "Legal Consequences arising from the Policies and Practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem"

Uluslararası Af Örgütü (2022). "Israel's apartheid against Palestinians: Cruel system of domination and crime against humanity", 1 Şubat, https://www.amnesty.org/en/documents/mde15/5141/2022/en/ (Erişim Tarihi: 04.01.2024).

Uluslararası Af Örgütü (2024), "'You Feel Like You Are Subhuman': Israel's Genocide Against Palestinians in Gaza", https://www.amnesty.org/en/documents/mde15/8668/2024/en/ (Erişim Tarihi: 18.01.2025)

Yesh Din (2020). "The Occupation of the West Bank and the Crime of Apartheid: Legal Opinion", https://www.yesh-din.org/en/the-occupation-of-the-west-bank-and-the-crime-of-apartheid-legal-opinion/ (Erişim Tarihi: 14.03.2024)

Yesh Din (2023). "Data Sheet, December 2022: Law Enforcement on Israeli Civilians in the West Bank (Settler violence) 2005-2022", https://www.yesh-din.org/en/data-sheet-december-2022-law-enforcement-on-israeli-civilians-in-the-west-bank-settler-violence-2005-2022/ (Erişim Tarihi: 12.09.2024)

YIFTACHEL, Oren (2006). **Ethnocracy: Land and Identity Politics in Israel/Palestine,** University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

YIFTACHEL, Oren (2023). "Deepening apartheid: The political geography of colonizing Israel/Palestine", **Frontiers in Political Science**, Cilt: 4, Sayı: 981867, ss. 1-15.

1973 Tarihli Apartheid Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme.https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.10_International%20Convention%20on%20the%20Suppression%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Apartheid.pdf, (Erişim Tarihi: 07.05.2024)

https://x.com/EUinIsrael/status/1651088583644594177 (Erişim Tarihi: 19.03.2025)

https://x.com/IrAmimAlerts/status/1897303113394217102, (Erişim Tarihi: 20.03.2025)